

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ :
ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Θεωρητική και εμπειρική ανάλυση των επιπτώσεων των πολιτικών λιτότητας στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες χώρες της Νοτίου Ευρώπης κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008-2015).

Φοιτητής: Καραμπέτσος Αριστοτέλης

Επιβλέπουσα : Τσάμπρα Μαρία

Κόρινθος 2016

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	4
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	9
3. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ	19
3.1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ	20
3.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ.....	21
3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	22
3.4 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΣΩΣΗΣ	23
3.5 ΕΠΙΒΟΛΗ ΠΑΚΕΤΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΡΟΪΚΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	24
4.ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ.....	27
4.1 ΑΝΕΡΓΙΑ	27
4.2 ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ.....	29
4.3 ΦΤΩΧΕΙΑ	31
4.4 ΥΠΟΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ	34
4.5 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	35
4.6 ΥΓΕΙΑ	36
4.7 ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΑΚΙΝΗΤΩΝ	38
4.8 ΑΕΠ – ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	39
4.9 ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ	41
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	44
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	49

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τις συνέπειες της τρέχουσας οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει η Ευρώπη και ιδιαίτερα η Ευρωζώνη. Οι συνέπειες είναι ιδιαίτερα σημαντικές για όλα τα κράτη-μέλη, αλλά κυρίως για τα κράτη-μέλη της Νοτίου Ευρώπης, καθώς εκτείνονται σε πολλούς τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Με αυτόν τον τρόπο, η μελέτη θα εστιάσει στις συνέπειες της κρίσης που διαμορφώνονται μέσα από την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας και που αναφέρονται στην εργασία, στην μετανάστευση του ανθρώπινου δυναμικού, στην φτώχεια, στις δημογραφικές επιπτώσεις, στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην φορολόγηση, στο ρυθμό αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και στην εξέλιξη του Δημοσίου Χρέους.

Κύριος στόχος της εργασίας είναι η κριτική παρουσίαση των επιπτώσεων των πολιτικών λιτότητας στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα και Ιταλία) την περίοδο της οικονομικής κρίσης 2008-2015. Για το σκοπό αυτό, εξετάζεται πληθώρα απόψεων περί λιτότητας και στοιχείων που αποτυπώνουν την δυσχέρεια των πολιτών και των κρατών σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Η τεκμηρίωση αυτών των στοιχείων γίνεται από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή (Eurostat) και από την αντίστοιχη βιβλιογραφία.

Τέλος, τα συμπεράσματα αυτής της εργασίας συγκλίνουν στο ότι οι πολιτικές λιτότητας έχουν επιδεινώσει την ζωή των πολιτών και την πορεία των κρατών. Η αύξηση των ποσοστών της ανεργίας, της μετανάστευσης, της φτώχειας και η μείωση των κρατικών δαπανών για το χώρο της παιδείας και της υγείας επιβεβαιώνουν αυτήν την επιδείνωση. Επίσης, όσον αφορά την αποπληρωμή του Δημόσιου Χρέους και του ρυθμού αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, οι πολιτικές λιτότητες κρίνονται και σε αυτές τις περιπτώσεις αναποτελεσματικές. Με αυτόν τον τρόπο, τίθεται ο προβληματισμός περί ύπαρξης ενός κινδύνου εξόδου των κρατών-μελών από την Ευρωζώνη, καθώς η αναποτελεσματικότητα των πολιτικών λιτότητας έχει ως συνέπεια την απογοήτευση των πολιτών αυτών των χωρών και ως εκ τούτου την επιθυμία περί ρήξης της Ευρωζώνης, αν όχι της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, κρίνεται επιτακτική η αναθεώρηση των απόψεων περί αποτελεσματικότητας των πολιτικών λιτότητας.

ABSTRACT

This study examines the consequences of the current economic crisis, which plagues Europe and particularly Euro zone. Its impacts are significant on all the members-states, but mainly on the member states of South Europe, as they become apparent in many areas of social and economic life. Based on that, this study will focus on the consequences of this crisis, which are formulated through the implementation of austerity policies and are specifically referred to work, economic or labour migration, poverty, demographic impacts, education, health, taxation, the Gross Domestic Product (GDP) growth rate and development of the Public Debt.

The main aim of this work is the critical analysis of the impacts of austerity policies, which were implemented in the Southern European countries (Spain, Portugal, Greece and Italy) during the period of economic crisis 2008-2015. In order to achieve this aim, I took into account plethora of views on austerity as well as data, which illustrate the difficulty of the citizens and States in both social and economic field. It is worth mentioning that this data is based on the European Statistical Authority and on the relevant bibliography.

Finally, the results of this work –in which my conclusions and final remarks are drawn- show that austerity policies have worsened the lives of citizens and have caused a tremendous impact on the welfare of the States. This deterioration is confirmed on one hand, by the continuously increasing unemployment rate as well as the migration and poverty rate and on the other hand, by the reduction of public expenses in the domain of education and health. In addition, regarding the repayment of the Public Debt and the Gross Domestic Product (GDP) growth rate, austerity policies are considered as ineffective even in these two cases. In such way, though, the risk of a possible exit of members-states from the Eurozone is expanding, as the inefficiencies of austerity policies result in the disappointment of the citizens of those countries and consequently in the desire to rupture the Eurozone, and sometimes even the European Union. Therefore, the need for a review on the austerity policies' effectiveness is considered to be urgent.

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομική κρίση, τόσο στη Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες χώρες της Νοτίου Ευρώπης, γίνεται φανερή από το 2008 μέχρι σήμερα. Αυτή η κρίση, είναι αποτέλεσμα μιας σειράς γεγονότων, που έχουν τις ρίζες τους σε διεθνές επίπεδο και όχι μόνο σε ευρωπαϊκό. Μια σημαντική αλλαγή που βοήθησε στην ανάδυση της οικονομικής κρίσης ήταν η απορρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος από μέρους της Thatcher στη Μεγάλη Βρετανία, το 1980, με την κατάργηση αρκετών περιορισμών που αφορούσαν την χρηματοδότηση των τραπεζών και με την περισσότερη ελευθερία που τους επέτρεπε. Το τραπεζικό σύστημα άλλαξε ριζικά με τη παράλληλη ελαστικότητα των περιορισμών για δανεισμό από τις τράπεζες, με αποτέλεσμα οι τράπεζες να αυξάνουν σταδιακά το επιτόκιο δανεισμού. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν αφενός, το καλοκαίρι 2006, να αυξηθεί το επιτόκιο της Κεντρικής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών από 1% το 2004 στο 5,25% το 2005, και αφετέρου να αδυνατούν οι δανειστές να αποπληρώσουν τα δάνειά τους, ώστε να υπάρχει καθυστέρηση πληρωμής τους ή,σε δεύτερη περίπτωση, να πραγματοποιούνται πλειστηριασμοί (Βαρουφάκης, etal, 2011).

Για τη επίλυση αυτού του προβλήματος, υιοθετήθηκε η πολιτική της αντικατάστασης του ιδιωτικού-τοξικού χρήματος των τραπεζών από το δημόσιο. Κάτι παρόμοιο, έγινε και στη Ευρωπαϊκή Ένωση, το 2008. Συνέπεια του όλου εγχειρήματος ήταν οι οικονομίες της Ευρώπης να εισέλθουν σε ύφεση, δεδομένου ότι το ΑΕΠ¹ της Γερμανίας μειώθηκε κατά 5%, της Γαλλίας κατά 2,6%, της Ισπανίας κατά 3,5% και της Φιλανδίας κατά 7,8% μέσα σε ένα χρόνο (2008-2009). Έτσι, η αύξηση των αναγκών του δημοσίου δημιούργησε σοβαρές πιέσεις τέτοιες, ώστε να υπάρξει δημόσιο χρέος (Βαρουφάκης, etal, 2011).

Ωστόσο, δεν λείπει το γεγονός ότι μια περισσότερο βαθύτερη αιτία είναι η κατάρρευση του συστήματος της LehmanBrothers στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, το 1970. Σύμφωνα με αυτό το σύστημα, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αύξαναν το κρατικό και εμπορικό προϋπολογισμό μέσω του μηχανισμού της

---

¹Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ή ΑΕΠ) είναι το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει μια οικονομία, εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες. Με άλλα λόγια είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παρήχθησαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους, ακόμα και αν μέρος αυτού παράχθηκε από παραγωγικές μονάδες που ανήκουν σε κατοίκους του εξωτερικού.

ανακύκλωσης των πλεονασμάτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εξαφανιστεί το ιδιωτικό-τοξικό χρήμα, καθώς χρησιμοποιούνταν χρήμα από το κρατικό προϋπολογισμό. Στη συνέχεια, όμως, η επενδυτική αυτή τράπεζα άρχισε σιγά-σιγά να έχει απώλειες καταθέσεων ώστε να δημιουργηθεί ένα ενδεχόμενο πρόβλημα που θα έπληττε σοβαρά το διεθνές τραπεζικό σύστημα, γεγονός που οδήγησε τη Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής να αντικαταστήσουν το ιδιωτικό-τοξικό χρήμα από το δημόσιο (Βαρουφάκης, etal, 2011).

Με αυτόν τον τρόπο, οι αιτίες της οικονομικής κρίσης μπορούν να εντοπιστούν σε πολλά σημεία. Πιο συγκεκριμένα, μπορούν να εντοπιστούν στη φύσκα των περιουσιακών στοιχείων, και ειδικότερα στην φύσκα στην αγορά κατοικίας, στην αλόγιστη επιθυμία των πολιτών για την εξασφάλιση μελλοντικών κερδών, στη δομή και κατάρρευση του σκιώδους χρηματοοικονομικού και τραπεζικού συστήματος, στην αναποτελεσματικότητα της Κεντρικής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής να αντιμετωπίσει την κρίση και να αποτρέψει την διάδοσή της σε άλλες χώρες, στην πίστη ότι η λειτουργία των αγορών μπορεί να επιφέρει την οικονομική ανάπτυξη, στην υπέρμετρη χρήση των οικονομετρικών και μαθηματικών μοντέλων και στην πίστη ότι η φιλελευθεροποίηση και οι ιδιωτικοποιήσεις είναι όροι που οδηγούν στην οικονομική άνθηση, στην αλληλεξάρτηση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και τέλος, στην άρνηση, ή και αδυναμία, των οικονομικών και πολιτικών δρώντων να αναγνωρίσουν και να εντοπίσουν την κρίση και να δράσουν κατά της μετάδοσής της (Σκλιάς, Ρουκανάς, Μαρής,2012).

Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κρίση, υιοθετούνται ολοένα και περισσότερο οι «πολιτικές λιτότητας», οι οποίες με τη σειρά τους φέρνουν ένα πακέτο από μέτρα, τα οποία βασίζονται στη λογική της περικοπής των εξόδων από μέρος του κράτους, ή αλλιώς, της πραγματοποίησης μόνο των απαραίτητων - έως και αναγκαίων- εξόδων για την επιβίωση του κράτους, με σκοπό την αύξηση του κρατικού προϋπολογισμού, την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος² και την εξασφάλιση χρήματος, ώστε να

---

²Πρωτογενές πλεόνασμα είναι η διαφορά των εξόδων από τα έσοδα, χωρίς να περιλαμβάνονται οι υποχρεώσεις του κράτους από τα δάνεια.

αντιμετωπιστούν σοβαρά οικονομικά προβλήματα, όπως αυτό της οικονομικής «ύφεσης»³.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πολιτικές λιτότητας, όχι μόνο εφαρμόζονται στον Ευρωπαϊκό Χώρο που εμφανίζει οικονομική δυσπραγία, όπως είναι η Ισπανία, η Ελλάδα, η Ιταλία και η Πορτογαλία, αλλά και σε ένα συγκεκριμένο καθεστώς ευημερίας και κράτος πρόνοιας, το λεγόμενο «Νοτιοευρωπαϊκό». Ποιοτικά χαρακτηριστικά του Νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου πρόνοιας είναι η καθυστερημένη ανάπτυξη κοινωνικού κράτους, η περιορισμένη σημασία της αρχής της καθολικότητας, ο υψηλός βαθμός κατακερματισμού και πόλωσης του συστήματος αναπλήρωσης εισοδήματος, ο σημαντικός ρόλος των πελατειακών σχέσεων και τα μεγάλα κενά στην κοινωνική προστασία, η συνύπαρξη δημόσιων και μη φορέων και θεσμών με έντονα διαπλεγμένο χαρακτήρα, η υπερπροστασία των ηλικιωμένων ως κοινωνική ομάδα, η αύξηση της φορολογίας και η συγκέντρωσή της σε ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών, ενώ δεν λείπει η δυσαρέσκεια των πολιτών για τη παροχή υπηρεσιών από το δημόσιο τομέα (Παπαθεοδώρου, Πετμεζίδου, 2004).

Με αυτό τον τρόπο, σκοπός της εργασίας είναι η κριτική παρουσίαση των πολιτικών λιτότητας, που εφαρμόστηκαν στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης, και η απόδειξη της αναποτελεσματικότητάς τους ως προς την επικράτηση της ευημερίας τόσο στην κοινωνική και οικονομική ζωή των ατόμων, όσο και στην οικονομική πορεία των χωρών αυτών. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την παρουσίαση εμπειρικών στοιχείων, που είναι διαθέσιμα από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή (Eurostat), τα οποία πιστοποιούν την εξαθλίωση των πολιτών αυτών των χωρών και την συνεχόμενη πτωτική τάση των δεικτών που συσχετίζονται με ζητήματα κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Έτσι, αυτοί οι δείκτες θα εξεταστούν λεπτομερώς και με διεξοδικό τρόπο στην συνέχεια.

Πιο συγκεκριμένα, το Κεφάλαιο 1 αποτελεί μια εισαγωγή, στην οποία περιγράφονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης του 2008, καθώς και ο τρόπος εξάπλωσής της στην Ευρώπη. Επίσης, η εισαγωγή προσπαθεί να διαλευκάνει το τοπίο και να δώσει απαντήσεις στο γιατί οι χώρες της Νοτίου

---

³ Η ύφεση είναι το οικονομικό φαινόμενο που μετουσιώνεται με τη μείωση της ενεργούς ζήτησης, της παραγωγής, της απασχόλησης (ανεργία) και των πραγματικών εισοδημάτων και συνήθως αντιμετωπίζεται με τη αύξηση των κρατικών δαπανών.

Ευρώπης βιώνουν περισσότερο τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Το κεφάλαιο 2 προσπαθεί να εξετάσει και να αξιολογήσει το περιεχόμενο των πολιτικών λιτότητας μέσα από την εξέταση διαφορετικών απόψεων, οι οποίες επεβλήθησαν και συνεχίζονται να επιβάλλονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης. Δηλαδή, αυτό το κεφάλαιο φανερώνει τι πρεσβεύουν οι πολιτικές λιτότητας και τι σκοπό έχουν.

Το κεφάλαιο 3 τονίζει τις πολιτικές κατευθύνσεις και τους στόχους του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Παρουσιάζεται, καθώς αυτοί είναι οικονομικοί δρώντες που επιτηρούν την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας, η λεγόμενη «Τρόικα», και έτσι γίνεται προσπάθεια στο να δοθούν απαντήσεις στο γιατί κάποιες χώρες της Νοτίου Ευρώπης εμφανίζουν περισσότερη ευημερία σε σχέση με κάποιες άλλες, ενώ παράλληλα καταδεικνύει τον τρόπο επίλυσης των οικονομικών προβλημάτων των τεσσάρων αυτών χωρών. Πριν κλείσει αυτό το κεφάλαιο, θα αναφερθούν επιγραμματικά ποιές ακριβώς ήταν οι πολιτικές λιτότητας που υιοθετήθηκαν από την Ελλάδα.

Το κεφάλαιο 4 παρουσιάζει τις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας σε εννέα τομείς, που εκτείνονται από την ατομική και κοινωνική ζωή μέχρι και την οικονομική. Αυτοί είναι η ανεργία, η μετανάστευση, η μείωση κρατικών δαπανών στην εκπαίδευση και στην υγεία, η φορολογία ακινήτων, η φτώχεια, η υπογεννητικότητα, ο μειωμένος ρυθμός του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και η αυξανόμενη τάση του Δημοσίου Χρέους. Η εξέτασή τους γίνεται με την χρήση εμπειρικών στοιχείων της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Αρχής.

Τέλος, το κεφάλαιο 5 περιλαμβάνει τα συμπεράσματα και τα ευρήματα που προκύπτουν από την εξέταση της όλης εργασίας, καθώς και μερικούς προβληματισμούς.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Πριν την θεωρητική επισκόπηση, θα αναφερθεί η διαφορετική φύση της οικονομικής κρίσης αυτών των χωρών. Ειδικότερα, η αιτία της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα ήταν η συνεχόμενη αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Αυτή η αύξηση οφείλεται στην αντικατάσταση του ιδιωτικού-τοξικού χρήματος από το δημόσιο, καθώς το ελληνικό δημόσιο αναλάμβανε να αποπληρώσει το ιδιωτικό χρέος. Με αυτό τον τρόπο, το δημόσιο απάλλαξε τον ιδιωτικό τομέα από το χρέος που είχε στους ώμους του, με αποτέλεσμα να διογκώνεται το δημόσιο χρέος και να αυξάνονται συνεχώς τα δημοσιονομικά ελλείμματα. Στην άλλη πλευρά, βρίσκεται η Ισπανική περίπτωση. Στην Ισπανία, η αιτία της οικονομικής κρίσης ήταν η κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος μέσα από την χρηματοδότηση στην αγορά ακινήτων. Ο υπέρογκος ιδιωτικός δανεισμός, η ανάπτυξη του κατασκευαστικού τομέα σε συνδυασμό με την απουσία παροχής βοήθειας από τον ισπανικό δημόσιο οδήγησε την Ισπανία να μην αποφύγει την φούσκα στην αγορά ακινήτων (Βαρουφάκης, et al, 2011).

Επιπροσθέτως, η Ιταλία και η Πορτογαλία ήρθαν αντιμέτωπες με την οικονομική κρίση για διαφορετικούς λόγους. Αιτία της οικονομικής κρίσης στην Ιταλία ήταν η μηδαμινή οικονομική μεγέθυνση. Αν και υπήρχε το φαινόμενο του πρωτογενούς πλεονάσματος, που την βοήθησε να έχει μια σταθερή πορεία στη διαχείριση του Δημόσιου χρέους, ο ιδιωτικός τομέας προέβαινε σε χαμηλό δανεισμό. Με αυτό τον τρόπο, παρατηρείται ότι η Ιταλία είχε μια επιδείνωση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Από την άλλη πλευρά, η Πορτογαλία είχε ως αιτία την ταυτόχρονη εμφάνιση του υπέρογκου ιδιωτικού δανεισμού και του δημοσιονομικού ελλείμματος. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, τα ελλείμματα δεν διοχετεύτηκαν στον ιδιωτικό τομέα. Έτσι, η Πορτογαλία αντιμετώπισε προβλήματα στο ισοζύγιο τρεχουσών πληρωμών και εμφάνισε ύφεση, που προσπάθησε να τα επιλύσει μέσα από την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας (Βαρουφάκης, et al, 2011).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχουν πολλές απόψεις περί λιτότητας. Ο βασικός διαχωρισμός των στρατοπέδων αυτών των απόψεων είναι ανάμεσα σε δύο κατηγορίες: τους νεοφιλελεύθερους και τους κριτικούς. Οι νεοφιλελεύθεροι τάσσονται υπέρ των πολιτικών λιτότητας, καθώς θεωρούν ότι η εξασφάλιση χρήματος επιτυγχάνεται μέσα από την εφαρμογή των πολιτικών

λιτότητας, και οι κριτικοί τάσσονται κατά τους, καταδεικνύοντας την αναποτελεσματικότητά τους ως προς την επικράτηση της ευημερίας και κοινωνικής συνοχής. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, θα δοθεί περισσότερη έμφαση στους κριτικούς, καθώς αυτοί είναι που καταδεικνύουν τις αρνητικές πτυχές και τα ελαττώματα των πολιτικών λιτότητας.

Πιο συγκεκριμένα, την βάση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών έθεσε ο Adam Smith (1776). Ο Smith θεωρεί ότι η λειτουργία των αγορών είναι το δικαιότερο οικονομικό σύστημα. Αυτή η θεώρησή του αντιμετωπίζει τους καταναλωτές ως οικονομικά όντα που έχουν την ελευθερία να επιλέξουν τα προϊόντα που πραγματικά επιθυμούν. Με αυτόν τον τρόπο, οι επενδυτές, οι επιχειρηματίες και οι εργαζόμενοι ανταμείβονται αντίστοιχα με την εργασία τους. Ταυτόχρονα, αυτό σηματοδοτεί ότι τα προϊόντα που δεν έχουν καλή ποιότητα, δεν έχουν ακριβή τιμή ή απλά δεν ενδιαφέρουν τους καταναλωτές απορρίπτονται και καταργούνται. Όλα αυτά δημιουργούν ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, το οποίο είναι αναγκαίο για την εξασφάλιση της κοινωνικής ευημερίας. Το πιο ενδιαφέρον αυτής της θεωρίας είναι ότι αναδεικνύει το σύστημα των αγορών ως αυτορυθμιζόμενο, δηλαδή, οι αγορές ρυθμίζουν τόσο τις τιμές όσο και τις ποσότητες των αγαθών με γνώμονα τη δημόσια ζήτηση, καθορίζοντας έτσι τα εισοδήματα εκείνων που συνεργάζονται για την παραγωγή αυτών των αγαθών που η ίδια η κοινωνία προτιμά. Έτσι, επέρχεται η ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, με αποτέλεσμα ο πλούτος να συσσωρεύεται εκεί όπου οι καταναλωτές δείχνουν την προτίμησή τους και η κοινωνία να μεγιστοποιεί την πιο αποδοτική οικονομική δραστηριότητα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η σύγχρονη εμπειρία των κρίσεων έχει αμφισβητήσει τις ιδέες αυτές. (Heilbroner, 2000).

Επίσης, οι υποστηρικτές των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και οι υπέρμαχοι των πολιτικών λιτότητας δίνουν έμφαση στην προσέλκυση χρήματος στο πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Κύρια επιχειρήματα είναι η συσσώρευση του κεφαλαίου, καθώς οι πιο πλούσιες χώρες στην Ευρωζώνη βρίσκονται στο πυρήνα της Ευρώπης, η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, η επιτυχία της αντιμετώπισης χρεών και οικονομικών κρίσεων με τον άμεσο περιορισμό δημοσιονομικών δαπανών και με το σεβασμό της ύπαρξης των αντικρουόμενων κοινωνικών δυνάμεων. Αυτήν την άποψη ενστερνίζονται τόσο η Γερμανία όσο και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Becker, Jager, 2011).

Ειδικότερα, η λογική των πολιτικών του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (2010) είναι η μείωση του δημόσιου ελλείμματος και του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών βραχυχρόνια μέσω της αύξησης των εξαγωγών και της μείωσης των εισαγωγών και ταυτόχρονα η χρηματοδότηση του ισοζυγίου κεφαλαίων περιορίζοντας τις νέες ανάγκες δανείων. Από την άλλη πλευρά, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πιστεύει ότι οι πολιτικές λιτότητας μακροχρόνια συμβάλλουν στην ενθάρρυνση της οικονομικής μεγέθυνσης και στην αύξηση του εισοδήματος, ώστε η χώρα να είναι σε θέση να αποπληρώσει τα χρέη της και να σταματήσει να είναι εξαρτώμενη από τον εξωτερικό δανεισμό. Με αυτόν τον τρόπο, οι πολιτικές της λιτότητας αποκαθιστούν την εμπιστοσύνη και την δημοσιονομική σταθερότητα μέσω των προσδιορισμένων μέτρων. Επίσης, οι πολιτικές λιτότητας προσπαθούν να δώσουν την ευκαιρία στα κράτη να μπουν στις αγορές και να αποπληρώσουν το Δημόσιο Χρέος τους. Οι επενδύσεις και οι εξαγωγές θα δώσουν την λύση στο πρόβλημα, ενώ παράλληλα θα ενθαρρύνεται και η διαφύλαξη του χρηματοπιστωτικού τομέα, καθώς το τραπεζικό σύστημα περνά σε μια περίοδο αποπληθωρισμού (IMF, 2010). Αξίζει να σημειωθεί ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που είναι ο κύριος ρυθμιστής των πολιτικών λιτότητας, εξέφρασε, το 2015, ότι το δημόσιο χρέος της Ελλάδας δεν είναι βιώσιμο, κάτι το οποίο φανερώνει όχι μόνο ότι θα ακολουθήσει μια χαλαρή πολιτική στην Ελληνική περίπτωση αλλά και ότι έκανε λάθος ως προς την εφαρμογή αυτής πολιτικής (Ιγνατίου, 2015).

Επίσης, οι υποστηρικτές των δημοσιονομικών κανόνων και περιορισμών αντιπροτείνουν ότι η δημοσιονομική πειθαρχία και η προσαρμογή ενεργοποιούν μηχανισμούς μέσω των οποίων δημιουργούνται θετικές συνέπειες στο εισόδημα και την απασχόληση. Ειδικότερα, η δημοσιονομική προσαρμογή έχει ως αποτέλεσμα να προκαλέσει μείωση της φορολογίας και των επιτοκίων. Το γεγονός αυτό θα λειτουργήσει ως κίνητρο για την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων και θα περιορίζει το συστατικό αποτέλεσμα της δημοσιονομικής προσαρμογής στην συνολική ζήτηση της οικονομίας (Αργεΐτης, 2012a).

Ακόμα, το επιχείρημα για την λιτότητα οδηγείται από μια προσπάθεια να αποκατασταθεί η κανονική λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών. Αυτή η λογική απορρέει από το γεγονός ότι μετά την έκρηξη της φούσκας που προκάλεσε την παγκόσμια οικονομική κρίση, οι επενδυτές άρχισαν να ανησυχούν πολύ για τα χρέη των κρατών, τις επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Η άμεση μείωση των χρεών μέσω

της λιτότητας θεωρείται μια λύση σε αυτή την κρίση εμπιστοσύνης. Επίσης, η λιτότητα υλοποιείται με την μορφή δημοσιονομικής εξυγίανσης και αύξησης φόρων, με αποτέλεσμα το κράτος να κερδίζει χρήματα και να μπορεί να μειώσει το χρέος του. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι το κράτος θα κάνει επανεκκίνηση της ανάπτυξης σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η ανάπτυξη θα έρθει γρήγορα, καθώς οι επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας θα αντισταθμιστούν από την αυξημένη διανομή των επενδύσεων και την προσέλκυση κεφαλαίου. Έτσι, θα ενεργοποιείται και το φαινόμενο της επεκτατικής συστολής (Glorolis, 2012).

Τέλος, οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι το εμπόριο και οι οικονομικές συναλλαγές είναι πηγή ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των εθνών, γιατί τα αμοιβαία οφέλη του εμπορίου και η διευρυνόμενη αλληλεξάρτηση μεταξύ των εθνικών οικονομιών τείνουν να ενισχύσουν τις σχέσεις συνεργασίας. Η οικονομία ενώνει τις σχέσεις συνεργασίας, καθώς αντιμετωπίζει τους ανθρώπους ως ίσους και ως ελεύθερους. Αυτό σημαίνει ότι η αγορά έρχεται να ικανοποιήσει τις ανθρώπινες ανάγκες, να αυξήσει την οικονομική αποδοτικότητα και να οδηγήσει στην ευημερία. Έτσι, σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να παραμερίζονται οι εμπορικοί προστατευτισμοί και να μπαίνουν σε λειτουργία οι δυνάμεις των αγορών (Bowles, Edwards, 1994).

Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, για τους κριτικούς των πολιτικών της λιτότητας, η λιτότητα είναι μια οικονομική πολιτική, που πρεσβεύει την περιστολή των δαπανών στην εσωτερική οικονομία της χώρας, με σκοπό την οικονομική ανάκαμψή της. Αυτή η οικονομική πολιτική προωθεί την ταξική κοινωνική ανισότητα, καθώς ακολουθεί τη λογική του καπιταλιστικού συστήματος και ταυτόχρονα προσπαθεί να το διατηρήσει (Μιχαλοπούλου, 2014). Ως μέτρα αυτής της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής αναφέρονται: α) η δημοσιονομική πειθαρχία, β) η μείωση των δημόσιων δαπανών, γ) η φορολογική μεταρρύθμιση με στόχο την διαγραφή αναδιανεμητικών πολιτικών, δ) ο καθορισμός των επιτοκίων από τις αγορές, ε) η απελευθέρωση εμπορίου μέσω της απαγόρευσης των περιορισμένων ποσοτήτων των εισαγωγών και της μείωσης των δασμών, στ) η ενθάρρυνση άμεσων ξένων επενδύσεων με σκοπό την δημιουργία θέσεων εργασίας, ζ) η ενίσχυση και η αύξηση των ιδιωτικοποιήσεων των δημόσιων επιχειρήσεων, η) η μείωση ή το πάγωμα των μισθών, που συνεπάγεται στην αποδυνάμωση των εργατικών συνδικάτων, θ) η εξασφάλιση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και ι) οι ισοσκελισμένοι εθνικοί

προϋπολογισμοί. Έτσι, τα μέτρα αυτής της οικονομικής πολιτικής δεν αναφέρονται σε θέματα διανομής εισοδήματος και κοινωνικής συνοχής (Μιχαλοπούλου, 2012).

Επίσης, η εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας, έχει ως αποτέλεσμα την άμεση και αποτελεσματική μείωση των δημόσιων δαπανών σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, και κατ' επέκταση τη ολοένα και μεγαλύτερη συρρίκνωση του κράτους. Με αυτόν τον τρόπο, φαίνεται και ο σκοπός του όλου εγχειρήματος, που είναι η αύξηση των ιδιωτικών επενδυτικών αποφάσεων, μέσα από το ενισχυμένο κρατικό προϋπολογισμό, ο οποίος θα έχει αυξηθεί λόγω της μείωσης των δημόσιων δαπανών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να θίγονται τα συμφέροντα των μεσαίων τάξεων, τα οποία αδυνατούν όχι μόνο να ανταπεξέρθουν οικονομικά, αλλά και να έχουν πρόσβαση σε αυτές τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες, τις οποίες λαμβάνει το εκάστοτε κράτος, όταν ακολουθεί τις πολιτικές λιτότητας. Έτσι, συρρικνώνεται όχι μόνο το κράτος με την αύξηση των ιδιωτικών πρωτοβουλιών, αλλά και τα μεσαία κοινωνικά στρώματα (Μιχαλοπούλου, 2014).

Επίσης, σύμφωνα με την Μιχαλοπούλου, γίνεται αντιληπτό ότι οι πολιτικές λιτότητας δεν είναι ικανές να επιφέρουν απτά αποτελέσματα κοινωνικής ευημερίας, όταν τα κράτη έρχονται αντιμέτωπα με την οικονομική κρίση, καθώς βασική προϋπόθεση εφαρμογής τους είναι η οικονομική ανάπτυξη των κρατών. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να αποφεύγεται η εφαρμογή τους σε περιόδους ύφεσης, ενώ θα πρέπει να ενθαρρύνεται σε περιόδους πληθωρισμού και ανάπτυξης, ώστε η ενδεχόμενη ύφεση που θα προκύψει, δεδομένου του κύκλου της οικονομίας από την ύφεση μέχρι και τον πληθωρισμό και την ανάπτυξη, να είναι πιο ομαλή. (Μιχαλοπούλου, 2014).

Ακόμα, σύμφωνα με τον Παπαδημητρίου, η εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας επιφέρει ευκαιρίες πλουτισμού μόνο για την οικονομική ελίτ, με το επιχείρημα της δημοσιονομικής υπευθυνότητας και της πειθαρχίας. Ταυτόχρονα, αυτό σηματοδοτεί ότι περιορίζει τα κίνητρα και τις ευκαιρίες που έχουν οι εργάτες να ευημερήσουν και να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους. Επίσης, ο Παπαδημητρίου θεωρεί ότι οι πολιτικές λιτότητας επικρατούν μέσα από την άκρατη πίστη ότι οι αυξημένες δημόσιες δαπάνες και ο υπερβολικά δημόσιος τομέας ευθύνονται για την οικονομική κρίση. Μόλις αυτό το επιχείρημα απουσιάσει από την συζήτηση, οι πολιτικές λιτότητας δεν έχουν λόγο ύπαρξης. Αλλά και αυτό το επιχείρημα αν

εξακολουθήσει να υπάρχει, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι εισοδηματικές μεταβολές που συμβάλλουν στην επικράτηση της ανισότητας κυρίως για τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα του πληθυσμού, καθώς δημοσιονομική πειθαρχία δεν πρέπει να σημαίνει ανισότητα και αδικία (Paradimitriou, 2012).

Σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει να σημειωθεί ότι και η άποψη του Αργείτη (2012b). Η υιοθέτηση των πολιτικών λιτότητας από ένα κράτος φανερώνει την ύπαρξη καπιταλισμού. Οι δύο βασικές παραδοχές του καπιταλιστικού συστήματος είναι: πρώτον, ότι τα κράτη είναι αποτελεσματικά να ρυθμίσουν την παραγωγή τους, να εξασφαλίσουν την κοινωνική και οικονομική συνοχή, και να δημιουργήσουν συνθήκες απασχόλησης, και δεύτερον, ότι μπορούν να εξασφαλίσουν την φερεγγυότητα τους μέσω της κατάλληλης ρευστότητας για την κάλυψη των υποχρεώσεών τους. Ωστόσο, η Ελλάδα, όπου και εφαρμόζονται οι πολιτικές λιτότητας στο έπακρο, χαρακτηρίζεται από την ανεπάρκεια δημιουργίας διατηρήσιμων ρυθμών αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και υστέρησης ροών εισοδήματος προς το κρατικό τομέα. Αυτό συμβαίνει λόγω της επικράτησης ενός μη ανταγωνιστικού παραγωγικού συστήματος και της επιχειρηματικής κουλτούρας που στηρίζεται σε αναδιανεμητικές δραστηριότητες, με αποτέλεσμα την υστέρηση δημόσιων ελλειμμάτων. Όλα τα παραπάνω σηματοδοτούν ότι ο δημόσιος τομέας χαρακτηρίζεται από αδυναμία βιώσιμης διαχείρισης του πιστωτικού ρίσκου, από αύξηση δανειακών αναγκών και κατ' επέκταση δανειακών υποχρεώσεων, από έλλειψη εσόδων και από παραγωγική ανεπάρκεια. Έτσι, η επιβολή εισοδηματικής και δημοσιονομικής λιτότητας, σε συνδυασμό με την απομόχλευση, σε ένα κράτος, όπου η εξάρτηση εγχώριας δαπάνης, η έλλειψη της ανταγωνιστικότητας, ο περιορισμένος δημόσιος τομέας σε κατάσταση χρεοκοπίας και η μόχλευση του ιδιωτικού τομέα κάνουν αισθητή την παρουσία τους, θα έχει καταστροφικές συνέπειες (Αργείτης, 2012b).

Ακόμα, σύμφωνα με τους Askenazy, Coutrot, Orlean και Sterdyniak, τα μέτρα των πολιτικών λιτότητας θυσιάζουν την παραγωγική οικονομία μέσω της εμφάνισης υψηλών ποσοστών ανεργίας, την οικονομία της κατανάλωσης και την πραγματική οικονομία. Οι εναλλακτικές εκδοχές αγνοούνται, ώστε να επωφεληθούν οι προνομιούχοι ελίτ, ζημιώνοντας το μεγαλύτερο μέρος του κοινωνικού συνόλου. Με αυτόν τον τρόπο, οι πολιτικές λιτότητας μπορούν να χαρακτηριστούν και ως οικονομικός πόλεμος κατά ολόκληρης της κοινωνίας, όχι μόνο κατά της εργασίας και

της βιομηχανίας, αλλά και της κυβέρνησης. Αυτό συμβαίνει γιατί οι πολιτικές λιτότητας σηματοδοτούν το πέρασμα προς μια τεχνοκρατική διακυβέρνηση (Askenazy, etal, 2011).

Επιπροσθέτως, η Αμερική τάσσεται κατά των πολιτικών λιτότητας, πιστεύοντας ότι είναι αναποτελεσματικές. Η συγκεκριμένη οικονομική κατεύθυνση έχει καταστήσει την Ευρώπη να αναπτύσσεται με αργούς ρυθμούς. Αποτέλεσμα της όλης κατάστασης είναι ότι οι Ευρωπαίοι, κυρίως οι νέοι, βυθίζονται στην ανεργία και νιώθουν απογοήτευση. Με αυτόν τον τρόπο, αποδεικνύεται ότι οι ενοποιημένες οικονομίες και η παγκοσμιοποίηση δεν επιφέρουν οικονομικά οφέλη με ισότιμο τρόπο. Έτσι, αν και η Ενοποιημένη Ευρώπη είναι ένα από τα μεγαλύτερα οικονομικά και πολιτικά επιτεύγματα, δεν θα πρέπει να δοκιμάζεται μέσα από τις πολιτικές λιτότητας. Με άλλα λόγια, η λιτότητα πρέπει να τελειώσει και να υιοθετηθούν πολιτικές ανάπτυξης μέσα από την συνεργασία των κρατών-μελών της Ευρωζώνης(Εφημερίδα Real, 2016).

Στην ίδια γραμμή κινείται και η Brown, η οποία τονίζει όλοι πολιτικές λιτότητας είναι ένα νεοφιλελεύθερο μέτρο οικονομικής πολιτικής. Ένα νεοφιλελεύθερο όραμα οργανώνει κάθε δραστηριότητα στη λογική της αγοράς, αντιμετωπίζοντας τους ανθρώπους με οικονομικά κριτήρια. Με αυτόν τον τρόπο, η δημοκρατία δεν μπορεί να επιβιώσει, καθώς απαραίτητα στοιχεία είναι η λαϊκή κυριαρχία και η ισότητα. Οι αγορές όχι μόνο δεν περικλείουν την ισότητα και την λαϊκή κυριαρχία, αλλά και ενσωματώνουν τις αρχές του ανταγωνισμού, των κερδισμένων και των χαμένων. Έτσι, οι αγορές επιτίθενται στην ίδια την αξία της δημοκρατίας και ο νεοφιλελευθερισμός τροποποιεί τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις, την κοινωνική ζωή, το άτομο, την πολιτική ζωή και την δημοκρατία και διαμορφώνει νέες εντός του πλαισίου των αγορών (Brown, 2015).

Την ίδια στιγμή, πιο αρνητικά, βλέπουν οι μαρξιστές τις πολιτικές λιτότητας και τον νεοφιλελευθερισμό. Θεωρούν αυτούς τους δύο όρους ως μια επιτυχημένη εκστρατεία του κεφαλαίου για την εκμετάλλευση των εργατών και για την απελευθέρωση των αγορών. Επίσης, δεν λείπει το γεγονός ότι οι ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων υπηρεσιών και οι φοροελαφρύνσεις για την πλούσια ελίτ είναι μέσα στο πρόγραμμα. Ειδικότερα, οι Μαρξιστές θεωρούν ότι η ελεύθερη λειτουργία των αγορών έχει φέρει τον καπιταλισμό και την συσσώρευση του κεφαλαίου σε

συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι καπιταλιστές κυριαρχούν στο οικονομικό σύστημα και κινούν την οικονομία με κύριο γνώμονα την εξασφάλιση του κέρδους. Η εργατική τάξη δουλεύει περισσότερο από ότι ανταμείβεται, με αποτέλεσμα να δημιουργείται η υπεραξία. Έτσι, η εργασία υπονομεύεται, αλλοτριώνεται και έχει καταστεί εμπόρευμα που υπόκειται στο μηχανισμό των τιμών (Brown, 2015).

Ακόμα, σύμφωνα με τον Becker και την Jager (2011), το ευρώ και η δομή της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης έχει βασιστεί σε ένα νέο-φιλελεύθερο πλαίσιο από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Αυτό συμβαίνει, καθώς το ευρώ είναι ένα σκληρό νόμισμα που δεν δέχεται υποτίμηση, με αποτέλεσμα να συμβάλλει στην πειθαρχία δημοσιονομικών δαπανών και στον κατακερματισμό της εργασίας. Η εργασία, σε συνθήκες ύφεσης, γίνεται περισσότερο εντατική με σκοπό την αύξηση του ανταγωνισμού. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αντί να βοηθήσει στην αύξηση της ενεργούς παραγωγής των κρατών που αντιμετωπίζουν πρόβλημα, προσπαθεί να σταθεροποιήσει το χρηματοπιστωτικό τομέα με ένα ασυμβίβαστο τρόπο, μειώνοντας το επιτόκιο δανεισμού και παρέχοντας την κατάλληλη ρευστότητα. Με αυτόν τον τρόπο, επιβάλλονται οι πολιτικές λιτότητας ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο υποτίμησης των εθνικών νομισμάτων, που είναι καταστροφικό για την αποπληρωμή των δημόσιων δαπανών. Παρόλα αυτά, οι πολιτικές λιτότητας επιβαρύνουν το χρέος σε όλες τις χώρες της Νοτίου Ευρώπης, με αποτέλεσμα να μην έχει λυθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα, αλλά να αναβάλλεται συνεχώς. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, οι πολιτικές λιτότητας έρχονται να προσθέσουν την κατάρρευση του κράτους πρόνοιας, την αποδυνάμωση του εργατικού κινήματος και την προώθηση μιας άνισης εισοδηματικής πολιτικής. Έτσι, η κρίση όχι μόνο κατέδειξε την οικονομική υπεροχή του Βορρά έναντι του Νότου στο πλαίσιο της Ευρωζώνης και την απαισιόδοξη εικόνα που χαράσσουν οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αλλά αποτέλεσε και το έναυσμα της προώθησης νεοφιλελεύθερων πολιτικών από μέρους των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και της Γερμανίας, η οποία εξουσιάζει την Ευρώπη λόγω της ισχυρής βιομηχανίας και των ποικίλων εξαγωγών της (Becker, Jager, 2011).

Ακόμα, σύμφωνα με Onaran (2010), η ρίζα του προβλήματος της οικονομικής κρίσης είναι το νεοφιλελεύθερο μοντέλο που οδήγησε την περιφέρεια της Ευρωζώνης στις αγορές προς όφελος του πυρήνα. Το συγκεκριμένο πλαίσιο πολιτικής, η οποία

βασίζεται στην αυστηρή στόχευση του πληθωρισμού, και η οποία δεν έχει δημοσιονομικές μεταβιβάσεις με στόχο τις παραγωγικές επενδύσεις στην περιφέρεια, είναι η κύρια αιτία των αποκλίσεων. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να ειπωθεί ότι η κρίση στην Ευρωζώνη δεν είναι κρίση χρέους αλλά κρίση διανομής. Ειδικότερα, ο νεοφιλελευθερισμός προσπαθεί να λύσει το πρόβλημα της κρίσης του καπιταλισμού μέσα από μια επίθεση στην εργασία. Το αποτέλεσμα, δηλαδή, είναι η μείωση της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων, η υποβίβαση του εισοδήματος, η μείωση της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων και ο περιορισμός της κατανάλωσης και της ενεργούς ζήτησης. Με αυτόν τον τρόπο, παρόλο οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές έχουν ως στόχο την ανάπτυξη των επιχειρήσεων μέσα από την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων, δεν αποβαίνουν στην αύξηση της αποδοτικότητάς τους. Τέλος, όσον αφορά της χώρες της Νοτίου Ευρώπης, εκτός της Ιταλικής περίπτωσης, τα δημοσιονομικά ελλείμματα δεν θα υπήρχαν, εάν δεν υπήρχαν τα πακέτα διάσωσης των τραπεζών, οι απώλειες φορολογικών εσόδων και η αντικυκλική δημοσιονομική πολιτική. Έτσι, μέσα σε αυτό το πλαίσιο της δύναμης των αγορών, η μόνη πραγματική λύση για την αντιμετώπιση της κρίσης καθίσταται η υποβάθμιση της εργασίας (Onaran, 2010).

Ακόμα, σύμφωνα με τους Fransworth και Irving (2015), η λιτότητα είναι ένα επικίνδυνο οικονομικό εργαλείο. Η λιτότητα αποτελεί μια πρόκληση για το κοινωνικό κράτος σε σχέση με το παλιό νεοφιλελεύθερο σύστημα. Δεν ικανοποιεί τις ανάγκες της οικονομίας ούτε των πολιτών. Δεν βοηθά τις αναδυόμενες οικονομίες να ανακάμψουν, καθώς προωθούν το κοινωνικό κατακερματισμό και την συρρίκνωση της παραγωγής. Επίσης, οι πολιτικές λιτότητας θέτουν σε ρίσκο την παρούσα κυβέρνηση, καθώς προωθεί από την συσσώρευση πλούτου σε συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα, με απόρροια να θέτει ζητήματα νομιμότητας. Δηλαδή, οι κυβερνήσεις είναι αδύναμες να αιτιολογήσουν τα μέτρα που προωθούνται. Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αδυνατούν να δώσουν μια κοινή απάντηση για την αντιμετώπιση της κρίσης μέσα από την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας. Παρόλα αυτά, όσον αφορά τις χώρες της Νοτίου Ευρώπης, ακολουθούν την πολιτική «πλήρωσε και μείνε». Έτσι, οι πολιτικές λιτότητας συρρικνώνουν το κοινωνικό κράτος και διασώζουν το τραπεζικό σύστημα, με το επιχείρημα της οικονομικής σταθερότητας, με συνέπεια να γίνονται ολοένα και περισσότερο τεχνοκρατικές και ανελεύθερες (Farnsworth, Irving, 2015).

Επίσης, σύμφωνα με Jager (2012), ο νεοφιλελεύθερος χαρακτήρας στην Ευρωζώνη συμβάλλει αφενός στην αύξηση των ανισοτήτων μεταξύ περιφέρειας και πυρήνα και αφετέρου στην ανάδειξη του δημοσίου χρέους ως θέμα δημόσιας αναφοράς. Επίσης, κοινωνικοποιεί τις ζημιές για την διάσωση των τραπεζών, ξεκινάει χρηματοπιστωτικές επιθέσεις, και εξαναγκάζει τις χώρες να υιοθετήσουν πολιτικές λιτότητας, οι οποίες με την σειρά τους διευρύνουν τις ανισότητες, εντείνουν τις αντιθέσεις μέσω της αύξησης των δημοσίων χρεών και της επιδείνωσης της κρίσης. Έτσι, οι πολιτικές λιτότητας κρίνονται ως μη αποτελεσματικό εργαλείο οικονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση κρίσεων (Jager, 2012).

Τέλος, σύμφωνα με τις απόψεις του Δημόπουλου και Γιαννακόπουλου (2015), οι πολιτικές λιτότητας επιδρούν αρνητικά στην κατανάλωση. Οι άνθρωποι σκέφτονται απαισιόδοξα και συμπεριφέρονται σαν να μην υπάρχει ζωή. Παίρνουν τα άκρως απαραίτητα για την επιβίωσή τους και προσπαθούν παράλληλα να αποταμιεύσουν για τους απογόνους τους. Δεδομένου ότι οι πόροι των καταναλωτών μειώνονται και ότι το οικονομικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, τίθεται το ζήτημα της ανάπτυξης υπό αμφισβήτηση. Έτσι, οι πολιτικές λιτότητας κρίνονται αναποτελεσματικές ως προς την αύξηση της κατανάλωσης και την επικράτηση της οικονομικής ανάπτυξης (Demopoulos, Yannacopoulos, 2015)

3. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η οικονομική κρίση, η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας στη Πορτογαλία, στην Ισπανία, στην Ιταλία και στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, όμως, η επιβολή των μέτρων λιτότητας συνεπάγεται την επιτήρηση και τον έλεγχο, τον οποίο πραγματοποιούσε η λεγόμενη «Τρόικα». Η Τρόικα απαρτιζόταν από μέλη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και κύριος στόχος της ήταν η επίβλεψη της εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας (Βήμα, 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι εξαίρεση στον κανόνα είναι η Ιταλία, η οποία απότρεψε την προσφυγή στην Τρόικα για την ρύθμιση των εσωτερικών της μέτρων, κάτι το οποίο φανερώνει ότι η Ιταλία δεν δανείζεται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αλλά δανείζεται μόνο από την Ευρωπαϊκή Ένωση(Πρώτο Θέμα, 2014a).

Με εξαίρεση της Ιταλίας, οι πολιτικές λιτότητας εφαρμόζονται μέσα από το μνημόνιο για τις υπόλοιπες χώρες της Νοτίου Ευρώπης. Ειδικότερα, τα μνημόνια είναι επίσημα διπλωματικά έγγραφα, τα οποία περιλαμβάνουν αναλυτικά το πακέτο μέτρων που θα πρέπει να ακολουθήσουν οι εθνικές κυβερνήσεις για να επιτευχθεί η οικονομική καταβολή χρημάτων. Δηλαδή, το μνημόνιο είναι μια δανειακή σύμβαση που περιγράφει όλους τους όρους συμφωνίας- τις πολιτικές λιτότητας- μεταξύ των κρατών και είναι ο συνδετικός κρίκος για όσα επικράτησαν και επικρατούν μέχρι και σήμερα, στη Ελλάδα και στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008-2015). Τέλος, πριν ξεκινήσουμε την ανάλυση των οικονομικών δρώντων, πρέπει να αναφερθεί ότι η Πορτογαλία μπήκε στο μνημόνιο τον Μάιο του 2011 και βγήκε την Άνοιξη του 2014 (Μαυραγάνης, 2015), η Ισπανία βγήκε από το μνημόνιο το Ιανουάριο του 2014 (Γκρουμούτης, 2013) και η Ελλάδα παραμένει μέχρι και σήμερα(2016) υπό καθεστώς μνημονίου (Schmieding, Pickering, 2013), ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η Πορτογαλία και η Ισπανία δέχονται, ακόμα και μετά την έξοδό τους από τα μνημόνια, τις προειδοποιήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για την υιοθέτηση νέων πακέτων μέτρων λιτότητας λόγω των δημοσιονομικών τους ελλειμμάτων (Πρώτο Θέμα, 2016).

3.1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είναι ένας από τους τρεις διεθνούς οικονομικούς οργανισμούς (Παγκόσμιο Τράπεζα, Οργανισμός Παγκόσμιου Εμπορίου και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο), που ιδρύθηκε το 1945, με έδρα την Ουάσιγκτον. Δημιουργήθηκε την περίοδο της υιοθέτησης του οικονομικού και συναλλαγματικού καθεστώτος στο BrettonWoods, κατά τον οποίον οι εθνικές κυβερνήσεις θα έπρεπε να εξαρτήσουν τα εθνικά τους νομίσματα από το χρυσό ή το αμερικάνικο δολάριο. Κύριος στόχος της ίδρυσής του και της λειτουργίας του είναι να σταθεροποιεί συναλλαγματικές ισοτιμίες και να παρέχει στα κράτη-μέλη βραχυπρόθεσμα δάνεια σε χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών ή που αντιμετωπίζουν κρίσεις χρέους (Cohn, 2009).

Σύμφωνα με τα άρθρα της Συμφωνίας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, τα κράτη-μέλη έπρεπε να συνεισφέρουν σε ένα κοινό λογαριασμό, με σκοπό να ευρεθούν χρήματα ώστε να χρησιμοποιηθούν για δάνεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου προς χώρες με ελλείμματα, ενώ παράλληλα σε κάθε κράτος-μέλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου δόθηκε μια ποσόστωση με κριτήριο την οικονομική θέση. Αυτή η ποσόστωση καθορίζει τον αριθμό ψήφων για την λήψη αποφάσεων, το μέγεθος της συνδρομής προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, καθώς και το κατά πόσο μπορεί να δανειστεί από αυτό. Αξίζει να σημειωθεί ότι αλλάζει η ποσόστωση των κρατών-μελών ανά τακτικά χρονικά διαστήματα, με κριτήριο την μεταβολή της εκάστοτε οικονομικής θέσης των κρατών-μελών του (Cohn, 2009).

Με αυτόν τον τρόπο, οι χώρες που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα εισέρχονται στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για την θεραπεία τους από τις οικονομικές κρίσεις. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δανείζει σε αυτές, με την προϋπόθεση της υιοθέτησης μιας σειράς οικονομικών όρων και πολιτικών. Όταν κάποιες χώρες δέχονται την βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, η εθνική κυβέρνηση αυτών των χωρών έχει ελάχιστη ή/και μηδαμινή διαπραγματευτική ικανότητα, καθώς, μετά την είσοδό τους, ο κύριος ρυθμιστής των οικονομικών τους πολιτικών είναι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Αυτό σημαίνει ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προσπαθεί να εξοικονομήσει χρήματα για την αποπληρωμή των χρεών, αδιαφορώντας πλήρως για τις κοινωνικές συνέπειες και για το βιοτικό επίπεδο των πολιτών. Δηλαδή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δεν λαμβάνει υπόψη τις

θεσμικές, διαρθρωτικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της κάθε νέο-εισαχθείσας χώρας (Μιχαλοπούλου, 2012).

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να επισημανθεί ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ακολουθεί πολιτικές της νεοφιλελεύθερης ιδεολογικής κατεύθυνσης, όπως για παράδειγμα παρατηρήθηκε στην «Συναίνεση της Ουάσιγκτον», ή αλλιώς «Washington Consensus». Εφαρμόστηκε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, στη δεκαετία του 1980, για την αντιμετώπιση των κρίσεων της Λατινικής Αμερικής. Μέτρα που επιβλήθηκαν σε αυτές τις χώρες ήταν: η επιβολή δημοσιονομικής πειθαρχίας, η θέση των προτεραιοτήτων των δημόσιων δαπανών, η διεύρυνση φορολογικής βάσης, η εισαγωγή φορολογικών μεταρρυθμίσεων με σκοπό την ελάφρυνση των ιδιωτών όσο και των φόρων που επιβαρύνουν την παραγωγή και τις επενδύσεις, η άρση των εμπορικών και οικονομικών περιορισμών, η κατάργηση κάθε μορφής εμποδίου στην είσοδο ή στην αποχώρηση ξένων επιχειρήσεων, η απελευθέρωση της λειτουργίας των αγορών και των επιτοκίων, οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων, η προσέλκυση των εισροών των άμεσων ξένων επενδύσεων, οι ανταγωνιστικές συναλλαγματικές ισοτιμίες, η προώθηση ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και οι ισοσκελισμένοι εθνικοί προϋπολογισμοί (Fitoussi, Saraceno, 2012).

Τέλος, παρόμοιος είναι και ο όρος «Berlin Consensus» ή αλλιώς «Συναίνεση του Βερολίνου». Δημιουργήθηκε για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο η Γερμανία και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο χειρίζονται τα προβλήματα στην Ελλάδα. Η Γερμανία, η οποία είναι και η πιο ισχυρή χώρα στην Ευρώπη, προσπαθεί μέσα από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο να επιβάλει μια πολιτική, όπως αυτή που παρατηρήθηκε στην Συναίνεση της Ουάσιγκτον. Με αυτόν τον τρόπο, η Γερμανία ακολουθεί μια νεοφιλελεύθερη πολιτική, μέσα από την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας, παρά το γεγονός ότι η Ελληνική Οικονομία βρίσκεται σε ύφεση. Έτσι, αυτή η πολιτική ωθεί τους νέους στην ανεργία και την χώρα στην χρεοκοπία και την αυτοκτονία (Fitoussi, Saraceno, 2011).

3.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ιδρύθηκε στα πλαίσια της οικονομικής και νομισματικής ένωσης με την συνθήκη Μάαστριχτ. Είναι

αλληλένδετη με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών, το οποίο αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές κυβερνήσεις. Ο πρόεδρος ή/και ο αντιπρόεδρος ορίζονται σε συμφωνία των κυβερνήσεων των κρατών-μελών, τα οποία έχουν υιοθετήσει το ευρώ, ενώ το διοικητικό συμβούλιο απαρτίζεται από τους διοικητές των κεντρικών τραπεζών όλων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συμμετοχή αυτών, όμως, δεν σημαίνει ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα επηρεάζεται από τις υποδείξεις του ως προς την λειτουργία της. Ως εκ τούτου, οι στόχοι και οι λόγοι ύπαρξής της είναι: α) να εφαρμόζει την νομισματική πολιτική της Κοινότητας, β) να διενεργεί πράξεις συναλλάγματος, γ) να κατέχει και να διαχειρίζεται τα επίσημα συναλλαγματικά αποθέματα, δ) να προωθεί την ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμών, ε) να εκδίδει κανονισμούς αναγκαίους για την εκτέλεση των καθηκόντων που ορίζονται από την Συνθήκη, και στ) να διατυπώνει συστάσεις και γνώμες στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (Μούσης, 2010). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει μια αμφισβήτηση ως προς την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στο ζήτημα της εφαρμογής των μνημονίων, καθώς οι περισσότερες αποφάσεις λαμβάνονται στο Eurogroup (Express, 2016).

3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αποκαλούμενη και ως « Επιτροπή» ή « Κομισιόν», απαρτίζεται από μέλη που προτείνονται από την κυβέρνηση κάθε κράτους-μέλους και ορίζονται τελικά από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε συμφωνία με τον ορισθέντα πρόεδρο για πέντε έτη. Ο Πρόεδρος, από την άλλη πλευρά, ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ειδική πλειοψηφία. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει το ρόλο της πρωτοβουλίας για την λήψη των κοινοτικών αποφάσεων και κατ' επέκταση είναι η κινητήρια δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, στις αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εντάσσεται μόνο η πρόταση νόμων ή δράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όχι η νομοθεσία. Οι αποφάσεις παίρνονται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και Συμβούλιο από κοινού. Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι φύλακας-εγγυητής της ορθής εφαρμογής των Συνθηκών, καθώς έχει την δυνατότητα να αναφέρει το κράτος-μέλος στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην περίπτωση του παραβιάζει κάποιο κανόνα κοινοτικού δικαίου. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει αντιπροσωπευτικό ρόλο εξασφαλίζοντας την εκπροσώπηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε τρίτα κράτη και διεθνείς οργανισμούς. Έτσι, παίζει

σημαντικό ρόλο στην άσκηση της κοινής εμπορικής πολιτικής και πολιτικής ενίσχυσης της ανάπτυξης, και υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να ειπωθεί ότι έχει και ευρείες εκτελεστικές αρμοδιότητες, που αφορούν την λειτουργία της ενιαίας αγοράς και του ελέγχου του ανταγωνισμού (Μούσης, 2010). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι και σε αυτήν την περίπτωση η διαπραγματευτική ισχύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής φαίνεται να είναι ανίσχυρη, καθώς οι περισσότερες αποφάσεις περί μνημονίων λαμβάνονται στο Eurogroup. (Express, 2016).

3.4 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΣΩΣΗΣ

Σε αυτό το πλαίσιο, θα αναφερθούν οι τρεις οικονομικοί ευρωπαϊκοί μηχανισμοί για την αντιμετώπιση της κρίσης: ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας. Ειδικότερα, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας ήταν από τα πρώτα όργανα που ίδρυσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2010 για να βοηθήσει τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης από τις οικονομικές δυσκολίες. Αυτός ο μηχανισμός αποτέλεσε πρόγραμμα χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης, που βασίστηκε σε κεφάλαια τα οποία αντλήθηκαν από τις χρηματοπιστωτικές αγορές με εγγύηση τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με αυτόν τον τρόπο, έγινε συνεισφορά και από τα κράτη που δεν συμμετέχουν στην ευρωζώνη. Από την άλλη πλευρά, ως ξεχωριστός μηχανισμός αναφέρεται και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, που ιδρύθηκε το 2010 από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο την παροχή οικονομικής βοήθειας προς τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης με οικονομικά προβλήματα. Αυτός ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός έκδιδε ομόλογα ή άλλα χρεόγραφα στην αγορά για να αυξήσει τα κεφάλαια που απαιτούνται για την παροχή δανείων προς τις χώρες της Ευρωζώνης με οικονομικά προβλήματα, να προχώρησε σε αναδιάρθρωση των κεφαλαίων των τραπεζών ή αγόραζε κρατικά ομόλογα. Η έκδοση των ομολόγων συνοδεύονταν από εγγυήσεις που παρέχονται από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης ανάλογα με το μερίδιό τους στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δανεισμός γίνονταν κατόπιν αιτήματος υποστήριξης από ένα κράτος-μέλος της ζώνης του ευρώ και έπρεπε να έχει αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Eurogroup. Επίσης, επισημαίνεται ότι αυτοί οι δύο Ευρωπαϊκοί μηχανισμοί διάσωσης

λειτουργήσαν μέχρι το 2013 και ότι αντικαταστάθηκαν από το μόνιμο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας το 2013. Η διαφορά του έγκειται στο ότι μπορεί να δανείζει απευθείας στις κυβερνήσεις, να αγοράζει κρατικά ομόλογα, να διασώζει άμεσα τις τράπεζες, κατόπιν αιτήματος από ένα κράτος-μέλος και κατόπιν έγκρισης των κρατών-μετόχων και του Eurogroup. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η λήψη αποφάσεων στον μόνιμο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας γίνεται ομόφωνα από τα κράτη μετόχους, εκτός σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης που επιτρέπεται να περάσει απόφαση με το 85% της πλειοψηφίας των μεριδιούχων (Παπαδόπουλος, 2016).

3.5 ΕΠΙΒΟΛΗ ΠΑΚΕΤΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΡΟΪΚΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, τα μέτρα λιτότητας ήταν σκληρά. Ειδικότερα, το 2009, ο Γεώργιος Παπανδρέου ανακοινώνει την υιοθέτηση μέτρων λιτότητας για την ανάκαμψη της οικονομίας κατά 2,5 δισεκατομμύρια. Αυτά περιλαμβάνουν: την μείωση των λειτουργικών εξόδων του κράτους κατά 10%, το πάγωμα προσλήψεων και μισθών άνω των 2000 ευρώ στον δημόσιο τομέα, τη φορολόγηση των μόνους των δημόσιων υπαλλήλων, την μείωση των διοικητικών και του μισθού τους στις δημόσιες επιχειρήσεις, η φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας, η επαναφορά του φόρου κληρονομίας, η φορολόγηση κατά 90% των μόνους των στελεχών στις ιδιωτικές τράπεζες και οι ιδιωτικοποιήσεις κρατικών εκτάσεων (LeMonde, 2015).

Στη συνέχεια, ακολουθεί το δεύτερο πακέτο λιτότητας για την ανάκαμψη της οικονομίας κατά 4,8 δισεκατομμύρια, το 2010. Αυτά περιλαμβάνουν: την αύξηση της φορολογίας στα αλκοολούχα ποτά κατά 20%, στον καπνό κατά 63%, στα καύσιμα και στα είδη πολυτελείας, η αύξηση του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας από το 19% στο 21%, το πάγωμα των συντάξεων για τους συνταξιούχους τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα και η μείωση κατά 60% στους μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων στο δέκατο τέταρτο μισθό και κατά 30% στο δέκατο τρίτο μισθό στον ιδιωτικό τομέα. Από τη άλλη πλευρά, σε σκληρότερα μέτρα κινείται το τρίτο πακέτο λιτότητας για την εξοικονόμηση 30 δισεκατομμυρίων, το 2010. Ειδικότερα, αυτά αναφέρονται: στην παράταση στο πάγωμα των μισθών στο δημόσιο τομέα, στην κατάργηση του δέκατου τρίτου και δέκατου τέταρτου μισθού για τους δημόσιους υπαλλήλους, στην μείωση κατά 8% των μέσων αποδοχών των δημόσιων υπαλλήλων, στην κατάργηση της δέκατης τρίτης και τέταρτης σύνταξης, στην αύξηση του Φόρου

Προστιθέμενης Αξίας από 21% σε 23%, στην αύξηση κατά 10% σε καύσιμα, αλκοόλ και ποτά, και στην δυνατότητα των επιχειρήσεων να θέσουν σε καθεστώς απόλυσης πάνω από το 2% του εργατικού προσωπικού, κάτι το οποίο απαγορεύονταν (LeMonde, 2015).

Ακόμα, υιοθετείται από την ελληνική πλευρά και τέταρτο πακέτο λιτότητας για την εξοικονόμηση χρημάτων ύψους 28,4 δισεκατομμύρια ευρώ, το 2011. Με αυτόν τον τρόπο, τα 8.000 ευρώ ως ετήσιο εισόδημα ορίζονται ως αφορολόγητο όριο εισοδήματος, λαμβάνει χώρα η μείωση επικουρικών συντάξεων για εννέα στους δέκα δημόσιους υπαλλήλους, αυξάνεται ο φόρος για το πετρέλαιο θέρμανσης, επιβάλλεται ο φόρος των 450 ευρώ ετησίως για τους αυτοαπασχολούμενους με δελτίο παροχής υπηρεσιών, τίθενται αυστηρότερα κριτήρια για τις κοινωνικές παροχές, δίνεται η δυνατότητα απομάκρυνσης εργαζομένων σε δημόσιους οργανισμούς που καταργήθηκαν ή συγχωνεύτηκαν, και γίνεται προσπάθεια προώθησης μαζικών ιδιωτικοποιήσεων (λιμάνια αεροδρόμια, ταχυδρομείο, ενέργεια, τράπεζες, ΟΠΑΠ), για την αποδέσμευση επιπλέον 50 δισεκατομμυρίων ευρώ έως το 2015 (LeMonde, 2015).

Επιπροσθέτως, ακολουθούν το πέμπτο και το έκτο πακέτο λιτότητας, τα οποία εφαρμόστηκαν το Σεπτέμβριο του 2011 και τον Φεβρουάριο του 2012 αντίστοιχα. Πιο συγκεκριμένα, το πέμπτο πακέτο λιτότητας, για την εξοικονόμηση 7,5 δισεκατομμυρίων, προβλέπει: την μείωση κατά 20% των συντάξεων άνω των 1.200 ευρώ, την υπαγωγή σε "καθεστώς εφεδρείας" για 30.000 δημόσιους υπαλλήλους, την μείωση του αφορολόγητου ορίου από 8.000 στα 5.000 ευρώ ετησίως, την εφαρμογή νέου φόρου στα ακίνητα και νέες ιδιωτικοποιήσεις. Από την άλλη πλευρά, το έκτο πακέτο λιτότητας, για την εξοικονόμηση ύψους 350 εκατομμυρίων, προβλέπει: να μειωθεί ο κατώτατος μισθός κατά 22%, να καταργηθούν 15.000 θέσεις εργασίας στον δημόσιο τομέα, να μειωθούν οι συντάξεις και οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς επίσης και να πραγματοποιηθεί μείωση του προϋπολογισμού της κοινωνικής ασφάλισης και του στρατού (LeMonde, 2015).

Τέλος, σημειώνεται και η ύπαρξη και άλλων δυο πακέτων λιτότητας, του εβδόμου και του όγδοου. Το έβδομο πρόγραμμα μέτρων λιτότητας, για την εξοικονόμηση 18 δισεκατομμυρίων ευρώ, το Νοέμβριο 2012, αναφέρεται: στην αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης από τα 65 στα 67 έτη, στην μείωση

ορισμένων συντάξεων, στην μείωση των μισθών στον δημόσιο τομέα και στην απορρύθμιση των αγορών εργασίας και υπηρεσιών. Τον Ιανουάριο του 2013, έρχεται να συμπληρώσει το όγδοο πρόγραμμα λιτότητας, για την εξοικονόμηση 2,5 δισεκατομμυρίων ευρώ. Αυτά που προέβλεπε ήταν η αύξηση της φορολογίας των ελευθέρων επαγγελματιών και αύξηση της φορολογίας για τους εργαζόμενους που κερδίζουν περισσότερα από 21.000 ευρώ ετησίως, και φορολόγηση των εφοπλιστών (LeMonde, 2015).

4.ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ

Οι επιπτώσεις εκτείνονται τόσο σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο όσο και ατομικό. Πιο συγκεκριμένα, οι επιπτώσεις, που θα εξεταστούν στην παρούσα εργασία, είναι: α) η ανεργία, β) η αύξηση της μετανάστευσης του ανθρωπίνου δυναμικού, γ) η φτώχεια, δ) οι δημογραφικές επιπτώσεις, ε) οι μειωμένες κρατικές δαπάνες στο τομέα της εκπαίδευσης, ζ) οι μειωμένες κρατικές δαπάνες στο τομέα της υγείας, η) η απαξίωση της φορολογίας ακινήτων, θ) οι πτώσεις των ποσοστών του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, και ι) η αύξηση του δημόσιου χρέους και ελλείμματος.

4.1 ΑΝΕΡΓΙΑ

Η ανεργία είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο που μαστίζει τους πολίτες των χωρών της Νοτίου Ευρώπης, και ιδιαίτερα τους νέους. «Άνεργοι θεωρούνται όσοι θέλουν να βρουν εργασία, έχουν τα απαραίτητα προσόντα για την κατοχή μιας θέσης εργασίας, είναι σωματικά υγιείς για να ανταπεξέρθουν σε μια εργασία, αλλά αδυνατούν να τη βρουν» (Arnold, 2007). Υπάρχουν τέσσερα είδη ανεργίας: α) η ανεργία τριβής, β) η διαρθρωτική ανεργία, γ) η εποχιακή ανεργία, και δ) η κεϋνσιανή ανεργία (Arnold, 2007).

Αρχικά, η ανεργία τριβής προκύπτει από την αδυναμία της αγοράς να απορροφήσει άμεσα τους ανέργους. Αν και υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, οι άνεργοι, που έχουν και τα απαραίτητα προσόντα για την κάλυψη των θέσεων, αδυνατούν να εντοπίσουν αυτές τις θέσεις, ή και αντίστροφα, οι επιχειρήσεις αδυνατούν να εντοπίσουν τους εργαζομένους. Πιθανές αιτίες είναι η έλλειψη πληροφόρησης ή η γεωγραφική απόσταση μεταξύ της εργασίας και της κατοικίας (Arnold, 2007).

Ακόμα, υπάρχει και η διαρθρωτική ανεργία. Η διαρθρωτική ανεργία προκύπτει από την αναντιστοιχία μεταξύ των κενών θέσεων και των προσόντων των ανέργων για την κάλυψη αυτών των θέσεων με πιθανή αιτία την δυσαναλογία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης των ειδικοτήτων. Από την άλλη πλευρά, η εποχιακή ανεργία οφείλεται στη μεταβολή της παραγωγής και στη μεταβολή της απασχόλησης, και εντοπίζεται κυρίως στις τουριστικές και αγροτικές δραστηριότητες, και κατ' επέκταση είναι μικρής και προσωρινής διάρκειας (Arnold, 2007).

Τέλος, υπάρχει και η κεϋνσιανή/κυκλική ανεργία. Σε αυτό το είδος ανεργίας, δίνεται έμφαση στην αδυναμία της αγοράς να απορροφήσει τους ανέργους, και γενικότερα, το εργατικό δυναμικό. Η ζήτηση της οικονομίας είναι τέτοια ώστε να μην απορροφά την προσφορά εργατικού δυναμικού, ανεξάρτητα από την κάλυψη των απαιτούμενων προσόντων. Εμφανίζεται σε περιόδους ύφεσης και εξαρτάται από την διάρκεια του οικονομικού κύκλου, ενώ παράλληλα έχει κυκλικό χαρακτήρα, δηλαδή επαναλαμβάνεται και δεν παύει να υφίσταται. Έτσι, με αυτόν τον τρόπο, γίνεται αντιληπτό ότι οι χώρες της Νοτίου Ευρώπης διατρέχουν αυτό το είδος ανεργίας, καθώς η οικονομία τους έχει τέτοια δομή που δεν μπορεί να καλύψει εργασιακά τους ανέργους (Arnold, 2007).

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, η Ελλάδα εμφανίζει τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας, ενώ τα χαμηλότερα από τις χώρες της Νοτίου Ευρώπης συγκεντρώνει η Ιταλία. Ειδικότερα, παρατίθεται ο πίνακας, που δείχνει τα ποσοστά ανεργίας στις τέσσερις αυτές χώρες:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΑΠΟ 2008-2014

Έτος/Χώρα	Ελλάδα	Ιταλία	Ισπανία	Πορτογαλία
2008	7,8%	6,7%	11,3%	8,8%
2009	9,6 %	7,7 %	17,9%	10,7%
2010	12,7 %	8,4%	19,9%	12%
2011	17,9 %	8,4%	21,4%	12,9%
2012	24,5%	10,7 %	24,8%	15,8%
2013	27,5%	12,1%	26,1%	16,4%
2014	26,5%	12,7%	24,5%	14,1%

(Πηγή:EuropeanCommision. EconomicandFinancialAffairs, 2016)

Επιπροσθέτως, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Ελλάδας, η οποία προσπαθεί ακόμα να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας, ήταν και ο όρος του μνημονίου 2012 στο μεσοπρόθεσμο, δηλαδή οι απολύσεις και η διαθεσιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων για να μειωθούν οι κρατικές δαπάνες. Μέχρι το 2013, τέθηκαν σε καθεστώς διαθεσιμότητας 12.799 υπάλληλοι, που προέρχονταν από τον Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης (δημοτικοί αστυνομικοί και σχολικοί φύλακες) και τα υπουργεία Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής

Διακυβέρνησης, Εθνικής Άμυνας, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Ναυτιλίας και Αιγαίου, Οικονομικών, Παιδείας και Θρησκευμάτων, Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Τουρισμού, Υγείας, και Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, και εκ των οποίων οι 2.500 περίπου ήταν καθηγητές (εργαζόμενοι σε Τεχνικό Λύκειο) και 495 καθαρίστριες. Όλα τα παραπάνω βασίζονταν στο μνημόνιο, που η τότε ελληνική κυβέρνηση είχε αποδεχθεί, και που, πιο συγκεκριμένα, έπρεπε να απολύσει 15.000 άτομα από το δημόσιο το 2012 και 150.000 μέχρι το 2015, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι αυτή η προσπάθεια εγκαταλείφθηκε από την νέα κυβέρνηση που ανέλαβε αμέσως μετά την εξουσία (Newsbomb, 2014).

Ακόμα, όσον αφορά την Ελλάδα, μέχρι και την σημερινή περίοδο (2016), σύμφωνα με στοιχεία του Ινστιτούτου Εργασίας-Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης, κάθε άνεργος βρίσκεται χωρίς δουλειά περισσότερο από δυόμισι έτη, σε 350.000 οικογένειες δεν υπάρχει εργαζόμενο μέλος, η μακροχρόνια ανεργία (δηλαδή άνεργος πάνω από 12 μήνες) κινείται στο 73%, η οποία πλήττει κυρίως τους νέους και τις νέες (18-24 ετών), καθώς ο ένας στους δύο νέους είναι άνεργος (50,4%). Επίσης, οι 9 στους 10 άνεργους βρίσκονται στο περιθώριο και δεν λαμβάνουν καμία απολύτως στήριξη από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) ούτε ως επίδομα ανεργίας ούτε ως επιδότηση απασχόλησης. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο το 10% των ανέργων λαμβάνει επίδομα ανεργίας από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, ενώ παράλληλα το πρόσθετο επίδομα των 200 ευρώ τον μήνα το λαμβάνει μόλις το 1,5% του συνόλου των εγγεγραμμένων μακροχρόνια ανέργων. Κατά την τετραετία των δύο Μνημονίων (2010-2014), καταγράφηκε αύξηση κατά 45% στον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων και μείωση 47% στον αριθμό των δικαιούχων του επιδόματος ανεργίας (TheF-Times, 2016).

4.2 ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

Ένα άλλο πρόβλημα, το οποίο κυρίως είναι απόρροια της προηγούμενης επίπτωσης (της ανεργίας), είναι η μετανάστευση. «Η μετανάστευση αποτελεί, εν γένει, την φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από την κοινωνία σε μια άλλη, και η μετάβαση αυτή οδηγεί στη εγκατάλειψη του πρότερου κοινωνικού περιβάλλοντος διαβίωσης και ενεργούς συμμετοχής και την εγκατάσταση σε ένα

άλλο. Δηλαδή, οι μετανάστες είναι οι άνθρωποι που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους, είτε με την θέλησή τους είτε χωρίς αυτήν, προς αναζήτηση νέων ευκαιριών, καθώς και ασφαλέστερων προοπτικών διαβίωσης» (Ντούνης, 2014). Η μετανάστευση είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς παρατηρείται αφενός μια τάση, τάξης του 80%, των μεταναστών – είτε προέρχονται από την Ευρώπη είτε όχι – να μεταφέρονται αρκετοί στις πιο οικονομικά ισχυρές χώρες του Ευρωπαϊκού χώρου για μια καλύτερη ζωή, και αφετέρου το 50 % αυτών των μεταναστών να εγκαθίστανται στην Γερμανία ή στην Αγγλία (Λαμπριανίδης, 2015).

Με αυτόν τον τρόπο, αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης είναι οι χώρες της Νοτίου Ευρώπης να χάνουν τα πιο παραγωγικά άτομά τους, τους νέους, για το κύριο λόγο ότι δεν μπορούν να εξασφαλίσουν εργασιακή απασχόληση. Χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση του 2011 και του 2012, που μετανάστευσαν περίπου εξίσου από όλες τις χώρες της Νοτίου Ευρώπης πολλοί άνθρωποι προς τη Γερμανία, η οποία είναι και η πιο πλούσια χώρα στην Ευρώπη. Ειδικότερα, το 2011 είχαν μεταναστεύσει 34.000 Έλληνες, 42.000 Ιταλοί, 34.000 Πορτογάλοι και 29.000 Ισπανοί, ενώ το 2012 η μετανάστευση από τη Ελλάδα και τη Πορτογαλία αυξήθηκε κατά 43%, από τη Ιταλία κατά 40% και από τη Ισπανία κατά 45%, σε σχέση με το έτος 2011. Έτσι, η μετανάστευση αποτελεί μια διέξοδο στη ανεργία των πολιτών των χωρών της Νοτίου Ευρώπης (Παρατηρητής, 2015).

Σε αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, παρατίθεται ένας αναλυτικός πίνακας που καταγράφει τον αριθμό ατόμων που μετανάστευσαν από την Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία, την περίοδο 2008-2014. Σύμφωνα με το παρακάτω πίνακα, δεν προκύπτει μόνο το γεγονός ότι η μετανάστευση έχει αυξανόμενες τάσεις για τις χώρες της Νοτίου Ευρώπης από έτος σε έτος, αλλά και ότι έφυγαν από την Ελλάδα 223.885 άτομα, την περίοδο 2010-2013, ενώ παράλληλα 174.125 από αυτά τα άτομα παραμένουν στο εξωτερικό (Λαμπριανίδης, 2015). Αξίζει να σημειωθεί ότι εξαίρεση στον κανόνα, δηλαδή στο ότι η μετανάστευση από τις χώρες αυτές αυξάνεται, αποτελεί η Ιταλική περίπτωση, καθώς παρατηρείται μια συνεχόμενη πτώση από έτος σε έτος, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι παραμένει μεγάλος ο αριθμός της μετανάστευσης.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΟΥΝ ΑΠΟ ΤΙΣ
ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΧΩΡΕΣ ΑΠΟ 2008-2014**

Έτος/ Χώρες	Ελλάδα	Ιταλία	Πορτογαλία	Ισπανία
2008	-	534.712	29.718	-
2009	-	442.940	32.307	-
2010	43.322	458.856	27.575	-
2011	53.210	385.793	19.667	-
2012	65.264	350.772	14.606	-
2013	62.089	307.454	17.554	280.772
2014	-	277.631	19.516	305.454

(Πηγή: Eurostat, 2016a)

4.3 ΦΤΩΧΕΙΑ

Με τον όρο «φτώχεια» αναφερόμαστε στην οικονομική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων για την ικανοποίηση των αναγκών ή/και επιθυμιών των ανθρώπων. «Η φτώχεια ορίζεται ως απόλυτη, όταν ορισμένο ποσοστό του πληθυσμού ζει με λιγότερο από ένα καθορισμένο ποσό την ημέρα, ενώ παράλληλα παρατηρείται και αδυναμία πρόσβασης σε είδη πρώτης ανάγκης για την κάλυψη βασικών βιοτικών αναγκών, και ως σχετική, όταν ένα ποσοστό των ανθρώπων ζουν με εισόδημα κατώτερο από το 60% του μέσου εισοδήματος της χώρας διαμονής τους» (Ντούνης, 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι συναφής όρος με την φτώχεια είναι και ο κοινωνικός αποκλεισμός, αλλά είναι δύο διαφορετικοί όροι. Σύμφωνα με την Levitas, η διαφορά τους έγκειται στο ότι ένα άτομο για να θεωρηθεί ότι βρίσκεται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού, θα πρέπει να διατρέχει τρεις προϋποθέσεις σωρευτικά: πρώτον, το άτομο θα πρέπει να απέχει από ένα ηθικό τρόπο ζωής, δεύτερον, το άτομο θα πρέπει να απέχει από την μόρφωση, και τρίτον, θα πρέπει να μην λαμβάνει εισόδημα (Παπαθεοδώρου, Πετμεζίδου, 2004).

Σύμφωνα με την έκθεση της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, προκύπτει ότι 4 στους 10 Έλληνες ζουν σε απόλυτη φτώχεια, το 2012, καθώς ο φτωχός πληθυσμός υπερδιπλασιάστηκε, το 2012, σε σχέση με το 2009. Επίσης, το ποσοστό απόλυτης φτώχειας των μισθωτών πλήρους απασχόλησης, το 2009, ανέρχονταν στο 7,6%, ενώ στο 19,7% το 2012. Παράλληλα, για αυτούς που ανήκουν

στην κατηγορία της μερικής απασχόλησης, αυτοί που έρχονται αντιμέτωποι με την απόλυτη φτώχεια ήταν στο 30,1% το 2009, ενώ, το 2012, έφτασαν στο 51,7% (Μαρούλη, 2015).

Έχει αποδειχθεί ότι χώρες, που παρέχουν υψηλής ποιότητας απασχόληση, αποτελεσματική κοινωνική προστασία και επενδύουν στο ανθρώπινο κεφάλαιο, αποδεικνύονται περισσότερο ανθεκτικές εν καιρώ οικονομικής κρίσης. Αντιθέτως, η Ελλάδα δεν συγκαταλέγεται σε αυτές. Σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για το 2013, προκύπτει ότι: πρώτον, το 13% του πληθυσμού δεν μπορούσε να έχει διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δύο ημέρες κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας, δεύτερον, το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών ανεβαίνει στο 47,4%, τρίτον, το 32,9% των νοικοκυριών δεν είχε ικανοποιητική θέρμανση ή δροσιά, τέταρτον, το 51,7% των νοικοκυριών δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει έκτακτες δαπάνες, ύψους περίπου 475 ευρώ, τέταρτον, το 50% δεν μπορούσε να πληρώσει μία εβδομάδα διακοπών, πέμπτον, το 43,9% δεν μπορούσε να πληρώσει ενοίκιο ή δόση δανείου για κύρια κατοικία, έκτον, Το 37,3% δεν μπορούσε να εξυπηρετήσει τους πάγιους λογαριασμούς (ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, φυσικό αέριο κλπ.), και έβδομον, το 49,2% δεν είχε τη δυνατότητα να καταβάλλει τις δόσεις σε πιστωτικές κάρτες ή δανείων (Νίκας, 2015).

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, λόγω των περικοπών των μισθών και των συντάξεων, το ποσοστό του πληθυσμού της Ελλάδας που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, για το 2014, ανέρχεται στο 36%. Αυτό σημαίνει ότι 888.452 νοικοκυριά με 2,3 εκατομμύρια μέλη ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Εάν μάλιστα δεν υπήρχαν τα επιδόματα και οι λοιπές κοινωνικές ενισχύσεις, το ποσοστό θα έφτανε το 52,2% του πληθυσμού. Με αυτόν τον τρόπο, το «κατώφλι» φτώχειας διαμορφώθηκε σε ετήσιο εισόδημα 8.879 ευρώ για άγαμο και σε 17.270 ευρώ για τετραμελή οικογένεια, σύμφωνα με την έρευνα του 2014. Έτσι, τα στοιχεία αυτά έρχονται να προσθέσουν τις απόψεις που υιοθετούνται από ολοένα και περισσότερους περί αφανισμού και συρρίκνωσης των μεσαίων τάξεων, τα οποία οφείλονται στη ταυτόχρονη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, το οποίο περιορίζεται στη παροχή κοινωνικής φροντίδας και προστασίας, που μετουσιώνεται μέσα από τη παροχή συντάξεων και επιδομάτων, αλλά και από τη μη-προοδευτική φορολογία (Πρώτο Θέμα, 2015).

Ίδια είναι και η κατάσταση στις υπόλοιπες χώρες της Νοτίου Ευρώπης, με την φτώχεια να μαστίζει τις χώρες αυτές. Στην Ιταλία, ένας στους τέσσερις Ιταλούς κινδυνεύει με φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό το 2014, σύμφωνα με την έρευνα του Ινστιτούτου Στατιστικής της Ιταλίας (NEWSIT, 2015). Στην Πορτογαλία, το ποσοστό της φτώχειας στις ηλικίες κάτω των 18 ετών ανήλθε στο 25,6% το 2013, έναντι 24,4%, τον προηγούμενο χρόνο, σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Αρχή. Σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού, το 19,5% των Πορτογάλων ζούσε σε καθεστώς φτώχειας, το 2013, καθώς διέθετε ετήσιο εισόδημα κάτω των 4.937 ευρώ, έναντι 18,7% το 2012 (TVXS, 2015). Και στην Ισπανία, συνολικά 1,5 εκατομμύριο νοικοκυριά ζούσαν, το 2013, σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, έναντι 900.000 το 2007, προτού η χώρα βυθιστεί στην οικονομική κρίση, σύμφωνα με ανακοίνωση της καθολικής ανθρωπιστικής οργάνωσης Caritas. Ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας διπλασιάστηκε στη διάρκεια της ίδιας περιόδου(2013), φτάνοντας τα 5,1 εκατομμύρια ανθρώπους από 2,8 εκατομμύρια στα μέσα του 2007, αναφέρει η οργάνωση σε μια νέα έκθεσή της για τη φτώχεια (Fortune,2013).

Παρακάτω παρατίθεται, σύμφωνα με τη Eurostat, ένας πίνακας που καταγράφει την αυξανόμενη ροή της φτώχειας σε κάθε χώρα από το 2008-2014:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΠΟ 2008-2014

Έτος/ Χώρα	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ελλάδα	24,7	24,1	23,4	26,1	29,9	32,7	31,3
Ιταλία	23,2	23,1	24,8	26,6	26,0	28,2	28,2
Ισπανία	25,6	25,7	26,8	27,4	30,6	30,9	31,6
Πορτογαλία	23,2	23,6	22,7	23,2	24,1	27,4	30,3

(Πηγή: Eurostat, 2016b)

4.4ΥΠΟΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η ανασφάλεια για το μέλλον και ο περιορισμένος τρόπος ζωής είναι συνήθη φαινόμενα στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης, γεγονός που λειτουργεί ανασταλτικά για τη δημιουργία οικογένειας για πολλά νέα ζευγάρια. Αυτό οφείλεται στο ότι η απόκτηση παιδιών συνεπάγεται ένα επιπρόσθετο και υπέρογκο οικονομικό κόστος. Έπειτα από το ξέσπασμα της κρίσης, οι γεννήσεις έχουν μειωθεί δραματικά, με αποτέλεσμα να υπάρχει ενδεχόμενο δημογραφικής κρίσης σε όλες αυτές τις χώρες. Οι αιτίες είναι πολλές, μερικές από τις οποίες είναι η ανεργία, η ελλείψεις στην κοινωνική προστασία και η μετανάστευση, αλλά όλες έχουν τον ίδιο πυρήνα, την οικονομική κρίση.

Ιδιαίτερα ανησυχητικός είναι ο δείκτης γονιμότητας στην Ελλάδα. Το 2014, σύμφωνα με στοιχεία της ελληνικής στατιστικής αρχής, καταγράφηκαν 92.000 γεννήσεις, σε σχέση με το 2007 που ήταν 117.000 γεννήσεις, ενώ οι θάνατοι την ίδια χρονιά(2014) ήταν 113.000. Αυτό σημαίνει ότι η μείωση του πληθυσμού κυμαίνεται στα 21.000 άτομα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα καταλαμβάνει το δεύτερο μικρότερο ποσοστό στην Ευρώπη με 1,3 γεννήσεις ανά γυναίκα, και ότι για να επανέλθει η προηγούμενη άνθηση των γεννήσεων, θα πρέπει να έχουμε 2,1 γεννήσεις ανά γυναίκα. Αν συνεχιστεί αυτή η κατάσταση, προβλέπεται ότι σε 40 χρόνια ο πληθυσμός της Ελλάδας θα είναι μειωμένος κατά 1 εκατομμύριο και πολύ πιο γερασμένος, αφού 4 στους 10 θα έχουν ηλικία άνω των 60 ετών(Γκιόκας 2016).

Παρόμοια είναι και η κατάσταση στις υπόλοιπες χώρες της Νοτίου Ευρώπης. Αν και πάνω από 5,1 εκατομμύρια γεννήσεις καταγράφηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2014, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, η Πορτογαλία εμφανίζει τον χαμηλότερο δείκτη γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με 1,23 και ακολουθούν η Ισπανία 1,32 και η Ιταλία 1,37. Στον αντίποδα, βρίσκονται οι χώρες, όπως η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Σουηδία και η Μ. Βρετανία., με τους υψηλότερους δείκτες γεννήσεων (TVSX,2016).

Σύμφωνα με την Eurostat, παρατίθεται ο παρακάτω πίνακας που δείχνει τον ρυθμό γεννήσεων από το 2008 έως και 2014 και που αποδεικνύει όλα τα παραπάνω. Αξίζει να σημειωθεί ό, τι ο ρυθμός γεννήσεων έχει πτωτική τάση από χρόνο σε χρόνο και ότι καμία χώρα δεν εμφανίζει αύξουσα πορεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΡΥΘΜΟ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ 2008-2014

Χώρες/Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ελλάδα	1,49	1,50	1,48	1,39	1,34	1,29	1,29
Ισπανία	1,44	1,37	1,36	1,34	1,32	1,27	1,31
Ιταλία	1,44	1,44	1,45	1,43	1,42	1,38	1,36
Πορτογαλία	1,39	1,34	1,38	1,34	1,28	1,20	1,23

(Πηγή: Eurostat, 2016c)

4.5 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σε αυτό το πλαίσιο, πρέπει να αναφερθεί ότι οι πολιτικές λιτότητας επηρέασαν και το τομέα της εκπαίδευσης. Στην Ελλάδα, την περίοδο 2009-2014, οι δαπάνες στο χώρο της εκπαίδευσης μειώθηκαν κατά 35.5%, σε σχέση με το 2008, προκειμένου να μειωθούν οι κρατικές δαπάνες για τη παιδεία. Για αυτό το λόγο, το 2014, υιοθετήθηκε μια πολιτική που οδήγησε στη μείωση των εκπαιδευτικών κατά 30%, στη κατάργηση διαφόρων ειδικοτήτων, στη διαθεσιμότητα περίπου 2.500 εκπαιδευτικών, στη μείωση της τάξης του 87% στις προσλήψεις αναπληρωτών, στη μείωση των αποδοχών κατά 45%, στην αύξηση του διδακτικού ωραρίου και στη μείωση των συντάξεων κατά 20% (Σιδέρη, 2015).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι το γεγονός ότι καταργήθηκαν 1.053 σχολεία στην Ελλάδα και συγχωνεύτηκαν 1.933, την περίοδο 2009-2011, ενώ το ποσοστό για τις περικοπές στο προϋπολογισμό για την εκπαίδευση, κατά την ίδια χρονική περίοδο, ανήλθε στο 20% (ΟΛΜΕ, 2012).

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τη εκπαίδευση των χωρών της Νοτίου Ευρώπης, όπου στην Ιταλία, δεν τηρούνται τα πρότυπα υγιεινής και κατ' επέκταση δεν υπάρχουν καθαροί χώροι, στην Ισπανία, οι περικοπές στην εκπαίδευση έχουν οδηγήσει στην έλλειψη βιβλίων και άλλου εξοπλισμού, την αύξηση των ανισοτήτων και σε μεγάλο βαθμό επηρεάζουν την ικανότητα των μαθητών να σπουδάσουν. Ειδικότερα, η περικοπή μισθού εκπαιδευτικών, από το 2008 μέχρι το 2012, στη Πορτογαλία ήταν 7,5% και στη Ισπανία 7%. Επίσης, στην Ισπανία απολύθηκαν 15.000 εκπαιδευτικοί, ενώ τα συγχωνευμένα σχολεία στη Ιταλία είναι 750 και αυτά που έχουν καταργηθεί στην Ισπανία είναι 1.500 και στην Ιταλία 450. Τέλος, το

ποσοστό των περικοπών των δαπανών για την εκπαίδευση ανήλθε 10% στην Ισπανία και 5% στην Ιταλία, την ίδια χρονική περίοδο (ΟΛΜΕ, 2012).

Σε αυτό το πλαίσιο, παρατίθεται η ποσοστιαία μείωση των δημοσίων δαπανών για την παιδεία την χρονική περίοδο 2008-2012, σύμφωνα με τη Eurostat. Από το παρακάτω πίνακα, παρατηρείται ότι η Πορτογαλία βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση, καθώς δαπανά περισσότερα χρήματα από τις άλλες δυο χώρες στον τομέα της εκπαίδευσης, ενώ αντίθετα η Ισπανία και η Ιταλία παρουσιάζουν συνεχόμενη πτώση στις δαπάνες για την εκπαίδευση την περίοδο αυτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟ 2008-2012 ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

Έτος/Χώρα	Ελλάδα	Ισπανία	Πορτογαλία
2008	-	8,63	9,65
2009	10,03	9,33	10,24
2010	9,34	9,41	10,15
2011	9,67	9,27	9,66
2012	9,16	9,16	-

(Πηγή: Eurostat, 2014a)

4.6 ΥΓΕΙΑ

Τα χρόνια της οικονομικής κρίσης έχουν καταστροφικές συνέπειες στο χώρο της υγείας. Αυτό συμβαίνει, επειδή παρατηρείται ένας διαρκής «πόλεμος» εναντίον του συστήματος υγείας, με αποτέλεσμα οι ασθενείς να μην εξυπηρετούνται από τα δημόσια νοσοκομεία και οι πολίτες να βρίσκονται στην δυσάρεστη θέση να καταβάλλουν χρήματα για την ιατρική τους περίθαλψη, καταφεύγοντας σε ιδιωτικά νοσοκομεία ή/ και ιδιώτες γιατρούς. Οι πολιτικές λιτότητας έχουν επιφέρει μείωση των δαπανών στα περισσότερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με εξέχουσα χώρα την Ελλάδα. Η περιστολή των δαπανών επιτυγχάνεται με την μείωση των μισθών του προσωπικού, τη συμπίεση του κόστους αφοράς φαρμάκων και υλικοτεχνικού εξοπλισμού, την αύξηση του χρόνου στις λίστες αναμονής για νοσηλεία και χειρουργικές επεμβάσεις, την διακοπή χρηματοδότησης υλικοτεχνικής υποδομής.

Επιπροσθέτως, σημαντικά είναι και τα επίσημα στοιχεία του υπουργείου Υγείας, το οποίο καταγράφει ότι οι λειτουργικές δαπάνες των ελληνικών δημόσιων

νοσοκομείων έκλεισαν στα 2,25 δισεκατομμύρια ευρώ, το 2012. Αντίθετα, το 2009, οι δημόσιες δαπάνες ανήλθαν στα 3 δισεκατομμύρια ευρώ, και επομένως, παρατηρείται μια πτώση της τάξης 700 εκατομμυρίων. Παράλληλα, δημοσιονομικός στόχος για το 2013 είναι τα 1,95 δισεκατομμύρια ευρώ, ώστε να εξοικονομηθούν χρήματα (Λικουρέντζος, 2013). Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι το μνημόνιο προέβλεπε την υιοθέτηση περισσότερων μέτρων για τη εξοικονόμηση ενός δισεκατομμυρίου για το 2011, και 2 δισεκατομμυρίων για το 2012(Voriga, 2015).

Παρόμοια είναι και η κατάσταση που επικρατεί και στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης. Ειδικότερα, στην Ισπανία 2.300 άνθρωποι έχαναν καθημερινά το δικαίωμα πρόσβασης στην υγεία μέχρι το 2013, και πλέον έχουν στερηθεί 873.000 άτομα το δικαίωμα από την υγεία (Ελευθεροτυπία, 2013). Στην Πορτογαλία, οι πολιτικές λιτότητας έφεραν κινητοποιήσεις στο τομέα της υγείας, ενώ για να κατευνάσουν τα πνεύματα ο υπουργός Υγείας Πάουλου Μασέντου ανακοίνωσε ότι θα χορηγηθεί στα δημόσια νοσοκομεία ένα ποσό ύψους 300 εκατομμύρια ευρώ. Παράλληλα, κάθε επίσκεψη στα επείγοντα κοστίζει πλέον 20 ευρώ και σε ένα κέντρο υγείας 5 ευρώ. Ο χρόνος αναμονής για μια χειρουργική επέμβαση είναι πλέον πολλοί μήνες.(Πρώτο Θέμα, 2014b). Τέλος, στην Ιταλία, η κυβέρνηση σχεδιάζει να κάνει περιστολή των δημόσιων δαπανών κατά 10 δισεκατομμύρια (Παραπολιτικά, 2015).

Σύμφωνα με τη Eurostat, το παρακάτω γράφημα απεικονίζει τις δαπάνες της κάθε χώρας για την περίθαλψη της υγείας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΥΓΕΙΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ ΤΟ 2008-2012

Έτος/Χώρα	Ελλάδα	Ισπανία	Πορτογαλία
2008	-	8,63	9,65
2009	10,03	9,33	10,24
2010	9,34	9,41	10,15
2011	9,67	9,27	9,66
2012	9,16	9,16	-

(Πηγή: Eurostat, 2015a)

4.7 ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

Ο κοινωνικός αντίκτυπος, που έφερε η επιβολή φορολογίας ακινήτων στην Ελλάδα, ήταν και εξακολουθεί να είναι εκτεταμένος. Αυτό συμβαίνει, καθώς το ελληνικό δημόσιο προσπαθεί να εξεύρει χρήματα με κάθε τρόπο, φορολογώντας άμεσα τους πολίτες. Πιο συγκεκριμένα, η σημαντικότερη αλλαγή στη φορολογία ακινήτων πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, το 2011, με τη εισαγωγή του λεγόμενου «Έκτακτου Ειδικού Τέλους Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών (ΕΕΤΗΔΕ), το οποίο είναι και γνωστό και ως χαράτσι. Αυτός ο φόρος επιβάλλονταν μέσω του λογαριασμού της ΔΕΗ και, όπως φανερώνει το όνομά του, φορολογεί τα ηλεκτροδοτούμενα ακίνητα ανά τετραγωνικό μέτρο, γεγονός που σημαίνει ότι επιβαρύνει οικονομικά τους ιδιοκτήτες τους. Το 2013, μετονομάστηκε σε «Έκτακτο Ειδικό Τέλος Ακινήτων» (ΕΕΤΑ), έχοντας μικρή μείωση της τάξεως του 15%, ενώ για τους άπορους, ανέργους και πολυτέκνους υπήρχαν ευνοϊκότερα μέτρα, καθώς επίσης και απαλλαγές από το αυτό το τέλος ακινήτων. Ειδικότερα, για την πλήρη απαλλαγή από το τέλος για το 2013 των μακροχρόνιων εγγεγραμμένων στα μητρώα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού και επιδοτούμενων ανέργων, έπρεπε «η κατοικία να είναι κύρια ιδιοκατοικούμενη, η τιμή ζώνης να μην υπερβαίνει τα 3.000 ευρώ το τετραγωνικό μέτρο, το εμβαδόν των 120 τετραγωνικών μέτρων, προσαυξημένο κατά 20 τετραγωνικά μέτρα, για κάθε προστατευόμενο τέκνο και μέχρι τα 200 τετραγωνικά μέτρα, το οικογενειακό εισόδημα κατά το οικονομικό έτος τα 12.000 ευρώ και η συνολική αξία της ακίνητης περιουσίας τα 150.000 ευρώ, προσαυξημένη κατά 10.000 ευρώ για κάθε προστατευόμενο τέκνο» (Αντωνάκος, 2013).

Ένας ακόμα φόρος, που επιβλήθηκε το 2014, είναι ο λεγόμενος «Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων» (ΕΝΦΙΑ). Αυτός ο φόρος εφαρμόστηκε στα μέσα του έτους 2014 και αντικαθιστά το παραπάνω φόρο (ΕΕΤΗΔΕ), με τη διαφορά ότι δεν φορολογεί μόνο τις κατοικίες, αλλά και κάθε είδους ακινήτων που έχουν στη ιδιοκτησία τους οι πολίτες, όπως οικοπέδα και χωράφια. Το πιο ενδιαφέρον αυτού του φόρου, όμως, είναι ότι δεν λάμβανε υπόψη τη οικονομική κατάσταση των πολιτών, δεδομένου ότι φορολογούσε ακόμα και την πρώτη κατοικία των πολιτών και δεν υπήρχε κάποιο προσδιοριζόμενο αφορολόγητο όριο. Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται φανερό ότι αυτός ο φόρος ήταν σε μεγάλο βαθμό άδικος για τους πολίτες, καθώς, αν και βασίζονταν σε αντικειμενικά κριτήρια φορολόγησης, μετρώντας τα τετραγωνικά

μέτρα, δεν είχε αντικειμενικές παραδοχές ως προς τα φυσικά υποκείμενα που έπρεπε να επιβληθεί. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι αυτός ο νέος φόρος υπολογίζονταν ότι θα επέφερε έσοδα 6,5 φορές περισσότερα χρήματα στον κρατικό προϋπολογισμό σε σχέση με τους προ-κρίσης φόρους ακινήτων (2007). Επίσης, διακρίνεται η μη ανταποδοτικότητα αυτού του φόρου, καθώς δεν καλύπτει συγκεκριμένες ανταποδοτικές δαπάνες, όπως για παράδειγμα η κάλυψη των έργων από μέρους των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης ώστε να επωφελούνται οι πολίτες, κάτι το οποίο γίνεται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα γεγονότα αυτά σε συνδυασμό με το ότι αυτός ο φόρος συσσωρεύει νέα ληξιπρόθεσμα χρέη στα ήδη υπερχρεωμένα νοικοκυριά, οδηγώντας 2 στους 10 φορολογουμένους, αφενός να αδυνατούν να τον αποπληρώσουν, και αφετέρου να αυξάνονται για αυτούς οι πιθανότητες δέσμευσης των ακινήτων τους, τον καθιστούν αξιοσημείωτο και επικίνδυνο. Με λίγα λόγια, αυτός ο φόρος όχι μόνο επεκτείνει το χαράτσι αλλά και τις ανισότητες, υπερφορολογώντας τις μικρές και μεσαίες κατοικίες (Καραγρηγορίου, 2013).

Αντίθετα, στις υπόλοιπες χώρες της Νοτίου Ευρώπης, δεν είχε επικρατήσει παρόμοια κατάσταση ή τουλάχιστον παρόμοιος φόρος. Η Ιταλία, η Πορτογαλία (και Ιρλανδία) δεν προβλέπουν παρόμοιες επιβαρύνσεις στην καθαρή περιουσία. Στην Ισπανία μόνο έχει παραταθεί η επιβολή του φόρου περιουσίας που είχε εισαχθεί, το 2011, και επεκτάθηκε μέχρι και το 2014. Ο συντελεστής κυμαινόταν από 0,2% έως 2,5% με αφορολόγητο όριο 300.000 ευρώ για την πρώτη κατοικία (Thorton, 2015).

4.8 ΑΕΠ – ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) είναι «το σύνολο των προϊόντων και των αγαθών εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες, ή με άλλα λόγια, είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών που παρήχθησαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους» (Arnold, 2007). Όμως, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, το ποσοστό του ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), όσον αφορά το δημόσιο χρέος, αυξήθηκε κατά πολύ, με αποτέλεσμα το κόστος των επιχειρήσεων για τους Έλληνες να είναι δυσβάσταχτο και πολλές επιχειρήσεις και αλυσίδες καταστημάτων να βάζουν λουκέτο. Αυτό αποδεικνύεται και από τα στοιχεία της Κομισιόν, τα οποία υπογραμμίζουν ότι έκλεισαν 220.000 μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις μέσα σε βάθος επταετίας(2008-2014) στην Ελλάδα και κατ' επέκταση απωλέστησαν περίπου 700.000 θέσεις εργασίας. Ειδικότερα, σε σύγκριση με το 2008, το 26,6% των

μικρομεσαίων επιχειρήσεων και το 35% των μεσαίων επιχειρήσεων έκλεισαν, ενώ παράλληλα παρατηρείται 29,3% μείωση στην απασχόληση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και 36,3% μείωση στην απασχόληση στις μεσαίες επιχειρήσεις (Μανιφάβα, 2015).

Όλα τα παραπάνω, έχουν ως αποτέλεσμα να μειώνεται η παραγωγή προϊόντων εντός της χώρας, και ως εκ τούτου να μειώνονται οι εξαγωγές, οι οποίες θα μπορούσαν να αποφέρουν αύξηση του κεφαλαίου και κατ' επέκταση της ελληνικής οικονομίας. Δηλαδή, την χρονική περίοδο 2008-2014, το ισχυρότερο πλήγμα από την κρίση, που δέχθηκε η Ελληνική βιομηχανία, ήταν η μείωση κατά 11,19% στην αξία εξαγωγών των βιομηχανικών προϊόντων και ο περιορισμός της συμμετοχής του βιομηχανικού κλάδου στο 13,83% του συνόλου των εξαγωγών, από το 19,82%, το 2008. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να συμπληρωθεί το γεγονός ότι με βάση τα προσωρινά στοιχεία του εννιαμήνου Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2014 κατά μεγάλες κατηγορίες προϊόντων, η μείωση των ελληνικών εξαγωγών οφείλεται στη σημαντική υποχώρηση των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων κατά 9,6% και στη μείωση κατά 8,3% των εξαγωγών των καυσίμων. Τέλος, μικρή αύξηση καταγράφεται για τις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων +2%, που αποτελούν πλέον το 38% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών, ενώ αυτές των πρώτων υλών υποχωρούν κατά 3,8% (Καθημερινή, 2015).

Παρακάτω παρατίθενται δυο πίνακες. Ο ένας καταγράφει το ΑΕΠ των χωρών της Νοτίου Ευρώπης, εκφρασμένο σε τιμές αγοράς, την περίοδο 2008-2015, ενώ παράλληλα παρατηρείται η πτωτική του τάση, και ο δεύτερος απεικονίζει το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ κατά τη χρονική περίοδο 2008 – 2015:

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: ΑΕΠ ΧΩΡΩΝ ΣΕ ΤΙΜΕΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΚΦΡΑΣΜΕΝΟ ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΕΥΡΩ ΑΠΟ 2008-2015

ΕΤΟΣ/ΧΩΡΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΤΑΛΙΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ
2008	241,990,4	1.632.150,8	1.116.207,0	178.872,6
2009	237,534,2	1.572.878,3	1.079.034,0	175.448,2
2010	226,031,4	1.604.514,5	1.080,913,0	179.929,8
2011	207,028,9	1.637.462,9	1.070,413,0	176.116,6
2012	191,203,9	1.613.265,0	1.042.872,0	168,398,0
2013	180,389,0	1.604.477,9	1.031.272,0	170,269,3
2014	177,599,4	1.611.884,0	1.041.160,0	173,446,2
2015	176,022,7	1.636.371,7	1.081.190,0	179,369,1

(Πηγή: Eurostat, 2016d)

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΡΥΘΜΟΣ ΑΥΞΗΣΗΣ ΑΕΠ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2008-2013

Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ελλάδα	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-7,0	-3,9
Ιταλία	-1,2	-5,5	1,7	0,4	-2,4	-1,9
Ισπανία	0,9	-3,8	-0,2	0,1	-1,6	-1,2
Πορτογαλία	0,0	-2,9	1,7	-1,3	-3,2	-1,4

(Πηγή: Eurostat, 2014b)

4.9 ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ

Με τον όρο «δημόσιο χρέος» εννοούμε «τα χρήματα που οφείλει ένα κράτος ή μια κυβέρνηση στους πιστωτές της και δημιουργείται όταν υπάρχει δημόσιο έλλειμμα» (Arnold,2007). Μπορεί να είναι είτε βιώσιμο (να μπορεί να αποπληρωθεί) είτε μη βιώσιμο (να μην μπορεί να αποπληρωθεί). Στην περίπτωση της Ελλάδας, αξίζει να σημειωθεί ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εξέφρασε ότι το δημόσιο χρέος δεν είναι βιώσιμο (Ιγνατίου, 2015).

Οι πολιτικές λιτότητας επέδρασαν αρνητικά ως προς την μείωση του Δημόσιου Χρέους και την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος. Παρά το γεγονός ότι γίνεται μια προσπάθεια περιστολής των δημόσιων δαπανών με την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας, το δημόσιο χρέος των χωρών της Νοτίου Ευρώπης αυξάνεται δραματικά. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος εμφανίζει η Ελλάδα με 180,1%

το 2014, ακολουθεί η Ιταλία με 132,5%, μετά ακολουθεί η Πορτογαλία με 130,2, και τέλος βρίσκεται η Ισπανία με 99,3%. Με αφορμή αυτούς τους δείκτες δημοσίου χρέους, παρατίθενται ο πίνακας δημόσιου χρέους των χωρών της Νοτίου Ευρώπης, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΠΙ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ(ΑΕΠ) ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2008-2015

Χώρα/Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ελλάδα	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,7	180,1	176,9
Ιταλία	102,4	112,5	115,4	116,5	123,3	129,0	132,5	132,7
Ισπανία	39,4	52,7	60,1	69,5	85,4	93,7	99,3	99,2
Πορτογαλία	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129,0	130,2	129,0

(Πηγή: Eurostat, 2015b)

Ακόμα, με τον όρο «δημόσιο έλλειμμα» εννοούμε «την κατάσταση, κατά την οποία τα έξοδα ενός κράτους είναι περισσότερα από τα φορολογικά έσοδα για ένα συγκεκριμένο έτος» (Arnold,2007). Σε αντίθετη περίπτωση, έχουμε πλεόνασμα. Παρά την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας, παρατηρείται δημόσιο έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό σε όλες τις χώρες της Νοτίου Ευρώπης. Για αυτό το λόγο, παρουσιάζονται τρεις ακόμα πίνακες που ο καθένας ξεχωριστά αναφέρεται στο δημόσιο έλλειμμα, στα δημόσια έξοδα και στα δημόσια έσοδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΠΙ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ(ΑΕΠ) ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2008-2015

Χώρα/Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ελλάδα	-10.2	-15.2	-11.2	-10.2	-8.8	-13.0	-3.6	-7.2
Ιταλία	-2.7	-5.3	-4.2	-3.5	-2.9	-2.9	-3.0	-2.6
Ισπανία	-4.4	-11.0	-9.4	-9.6	-10.4	-6.9	-5.9	-5.1
Πορτογαλία	-3.8	-9.8	-11.2	-7.4	-5.7	-4.8	-7.2	-4.4

(Πηγή: Eurostat, 2015c)

**ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΕΞΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ
ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΠΙ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ
ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ(ΑΕΠ) ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2008-2015**

Χώρα/Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ελλάδα	50,8	54,1	52,5	54,2	55,3	62,1	50,7	55,3
Ιταλία	47,8	51,2	49,9	49,1	50,8	51,0	51,2	50,5
Ισπανία	41,1	45,8	45,6	45,8	48,0	45,1	44,5	43,3
Πορτογαλία	44,5	45,3	45,6	43,6	42,6	42,4	42,2	48,3

(Πηγή: Eurostat, 2016f)

**ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΕΞΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ
ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΠΙ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ
ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ(ΑΕΠ) ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2008-2015**

Χώρα/Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ελλάδα	40.6	38.9	41.3	44.0	46.4	49.1	47.0	48.1
Ιταλία	45.1	45.9	45.6	45.7	47.8	48.1	48.2	47.9
Ισπανία	36.7	34.8	36.2	36.2	37.5	38.2	38.6	38.2
Πορτογαλία	41.6	40.4	40.6	42.6	42.9	45.1	44.5	43.9

(Πηγή: Eurostat, 2016e)

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι πολιτικές λιτότητας, που εφαρμόστηκαν στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης, επιδείνωσαν όλους τους τομείς της κοινωνικοοικονομικής ζωής των πολιτών. Από αυτές τις χώρες περισσότερο πλήττεται η Ελλάδα, έπειτα η Πορτογαλία, ακολουθεί η Ισπανία και στο τέλος η Ιταλία. Η αύξηση των ποσοστών της ανεργίας, της μετανάστευσης, της φτώχειας και η μείωση των κρατικών δαπανών για το χώρο της παιδείας και της υγείας επιβεβαιώνουν αυτήν την επιδείνωση. Επίσης, όσον αφορά την αποπληρωμή του Δημόσιου Χρέους και του ρυθμού αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, οι πολιτικές λιτότητας κρίνονται και σε αυτές τις περιπτώσεις αναποτελεσματικές. Έτσι, οι πολιτικές λιτότητας περιορίζουν όχι μόνο την λειτουργία του κράτους, αλλά και τις ευκαιρίες ευημερίας των πολιτών, και για αυτό το λόγο αποδεικνύονται και ως επιβλαβείς και επιζήμιες για αυτούς.

Επιπροσθέτως, δύο στοιχεία που αποδεικνύουν ότι οι πολιτικές λιτότητας είναι καταστροφικές και αναποτελεσματικές είναι η αύξηση του Δημοσίου Χρέους και των Δημόσιων Ελλειμμάτων. Παρόλο που οι πολιτικές λιτότητας είναι ένα νεοφιλελεύθερο εργαλείο οικονομικής πολιτικής, αφού στοχεύει στην μείωση των κρατικών δαπανών και στην αύξηση των ιδιωτικών πρωτοβουλιών, αδυνατούν να συμβάλλουν στην μείωση των κρατικών οφειλών, καθώς επίσης και στην επίτευξη του ισοζύγιο τρεχουσών πληρωμών, ώστε τα κράτη να ξοδεύουν τόσα όσα εισπράττουν, αν όχι και λιγότερα. Αντίθετα, παρατηρείται ότι τα έξοδα είναι περισσότερα από τα έσοδα των κρατών και ότι το χρέος των κρατών αυξάνεται ολοένα και περισσότερο.

Ακόμα, με αφορμή όλα τα παραπάνω, ενισχύεται η άποψη της Μιχαλοπούλου (2014), δηλαδή ότι οι πολιτικές λιτότητας πρέπει να εφαρμόζονται σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης, προκειμένου να αποφευχθεί η έντονα δυσβάστακτη οικονομική κρίση, και όχι σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Με αυτόν τον τρόπο, το κράτος θα έχει τη δυνατότητα να δώσει χρήματα, ώστε να καλύπτει τις ανάγκες των πολιτών και ταυτόχρονα τις οικονομικές του υποχρεώσεις που μετουσιώνονται μέσω του δανεισμού. Έτσι, η εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας, μέσα από την μετατόπιση από την οικονομική άνθηση στην οικονομική ύφεση, όχι μόνο θα είναι πιο ομαλή, αλλά και περισσότερο αποτελεσματική στην κοινωνικοοικονομική ζωή και πορεία των κρατών.

Επιπροσθέτως, η Συναίνεση της Ουάσιγκτον και του Βερολίνου ουσιαστικά απέτυχαν το εμπειρικό τεστ της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να εγκαταλειφθούν οι απόψεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών περί άριστης λειτουργίας των αγορών και των ιδιωτικοποιήσεων, περί άμεσης μείωσης των δημόσιων δαπανών, και περί της υπέρμετρης χρήσης οικονομετρικών και μαθηματικών μοντέλων, καθώς είναι ανίκανες να προτείνουν εναλλακτικές θεσμικές ρυθμίσεις ώστε να επικρατήσει η οικονομική ανάπτυξη ή τουλάχιστον να αποφευχθεί η οικονομική κρίση στο εσωτερικό των κρατών. Με άλλα λόγια, η συμμόρφωση των κρατών, σύμφωνα με το δόγμα της Συναίνεσης της Ουάσιγκτον και του Βερολίνου, οδήγησε τους πολίτες των κρατών να βιώσουν απώλειες θέσεων εργασίας, περικοπές συνταξιοδοτικών παροχών, περιορισμό του κράτους πρόνοιας και της αγοραστικής τους δύναμης, η οποία με την σειρά της σηματοδοτεί την μείωση της κατανάλωσης και της εγχώριας ζήτησης. Έτσι, η αναθεώρηση των αποτελεσμάτων των φιλελεύθερων πολιτικών κρίνεται επιτακτική και οι απόψεις περί αποτελεσματικότητας των πολιτικών λιτότητας καθίστανται λανθασμένες στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Επίσης, ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η αλλαγή της στάσης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου μέσα από την δήλωσή του ότι η κατάσταση του δημόσιου χρέους είναι μη βιώσιμη για την Ελλάδα (Ιγνατίου,2015). Ενώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πρεσβεύει τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και επιβάλλει μέτρα λιτότητας στην Ελλάδα για την εκταμίευση της δόσης, παραδέχεται ουσιαστικά την αποτυχία των ελληνικών προγραμμάτων και την λανθασμένη πολιτική του. Με αυτόν τον τρόπο, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υιοθετεί μια πιο μετριοπαθητική πολιτική ως προς τις πολιτικές λιτότητας στην Ελλάδα, καθώς η δήλωσή του σημαίνει ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να αποπληρώσει το χρέος της.

Ταυτόχρονα, η άποψη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για την Ελλάδα έρχεται να δικαιολογηθεί από την άποψη του Αργεΐτη (2012b). Ο Αργεΐτης τονίζει ότι οι πολιτικές λιτότητας δεν θα έπρεπε να εφαρμοστούν στην Ελλάδα, καθώς απουσιάζουν οι δυο παραδοχές του καπιταλιστικού συστήματος, που είναι η εμφάνιση της αποτελεσματικότητας στην αύξηση της παραγωγής και η εξασφάλιση της ρευστότητας για την ικανοποίηση των κρατικών υποχρεώσεων. Δηλαδή, η Ελλάδα είναι μια χώρα, όπου η παραγωγή ανεπάρκεια, η έλλειψη της ανταγωνιστικότητας, η ενδεχόμενη κατάσταση χρεοκοπίας, η μόχλευση του ιδιωτικού

τομέα και τα μειωμένα φορολογικά έσοδα κυριαρχούν. Έτσι, οι πολιτικές λιτότητας μέσα από την δημοσιονομική πειθαρχία καθίσταται καταστροφικές για την πορεία της χώρας.

Επίσης, επιβεβαιώνεται η άποψη του Παπαδημητρίου(2012), δηλαδή, ότι ο κύριος λόγος εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας είναι η ύπαρξη δημοσιονομικών ελλειμμάτων, όπως συμβαίνει και στις χώρες της Νοτίου Ευρώπης. Το γεγονός αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υιοθετηθεί μια πολιτική που προωθεί τις εισοδηματικές ανισότητες, την κατάρρευση των μεσαίων τάξεων, την υπέρβαση φορολογία και την γενικότερη επικράτηση της κοινωνικής αδικίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι πολιτικές λιτότητας κρίνονται αναποτελεσματικές όχι μόνο από τα εμπειρικά στοιχεία αλλά και από την επικράτηση της οικονομικής ανισότητας. Το γεγονός αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει και τις απόψεις της Αμερικής, η οποία, από την στιγμή εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας, είναι αμετάκλητη ως προς την αναποτελεσματικότητά τους και η οποία υποστηρίζει ότι οι πολιτικές λιτότητας θέτουν σε κίνδυνο το επίτευγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από την επικράτηση της δυστυχίας στο εσωτερικό των κρατών-μελών. Αυτό συμβαίνει, επειδή οι οικονομικά ασθενείς χώρες, οι οποίες βιώνουν και τις καταστροφικές πολιτικές των πολιτικών λιτότητας, έχουν μια ολοένα και αυξανόμενη επιθυμία εξόδου από την νεοφιλελεύθερη Ευρώπη, καθώς είναι δυσαρεστημένες από την παρούσα οικονομική κατάσταση. Έτσι, δεν απορρίπτεται και το ενδεχόμενο περί ύπαρξης ενός Ευρωπαϊκού ντόμινου εξόδου από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ακόμα, οι απόψεις των Becker και Jager (2011) επιβεβαιώνονται. Η δημοσιονομική λιτότητα επιβάλλεται, καθώς γίνεται μια προσπάθεια να αποφευχθεί η υποτίμηση και η επιστροφή στα εθνικά νομίσματα. Αυτό γίνεται όχι μόνο για να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες που θα βιώσουν οι πολίτες των χωρών αυτών αλλά και γιατί η αποπληρωμή των χρεών θα ήταν αδύνατη. Το γεγονός αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι το συγκεκριμένο πρόβλημα έχει λυθεί αλλά αναβάλλεται συνεχώς. Έτσι, αποδεικνύεται και οι απόψεις των Fransworth και Iring (2015), ότι δηλαδή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ευρωπαϊκή Ένωση αδυνατούν να δώσουν μια ξεκάθαρη λύση για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Οι απόψεις των Fransworth και Iring (2015) επιβεβαιώνεται και από το ότι οι κυβερνήσεις αδυνατούν να δικαιολογήσουν αυτά που εφαρμόζουν μέσα από τις

πολιτικές λιτότητας. Οι πολιτικές λιτότητας προωθούν την κοινωνική αταξία, την ανισότητα και την συσσώρευση του πλούτου σε συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα, με αποτέλεσμα να καθίσταται αδύνατη η νομιμοποίηση αυτών των πράξεων. Έτσι, οι κυβερνήσεις που επιλέγουν την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας θυσιάζουν όχι μόνο τις θέσεις τους αλλά και κοινωνική ισονομία.

Ταυτόχρονα, επιβεβαιώνονται και οι απόψεις του Onaran (2010), καθώς το πρόβλημα των πολιτικών λιτότητας παρουσιάζεται μέσω της επίθεσης στο τομέα της εργασίας. Η αδυναμία δημοσιονομικών μεταβιβάσεων, η απορρύθμιση του κράτους, η μείωση της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων και οι μειώσεις των μισθών έρχονται να επιβεβαιώσουν την υποβάθμιση της εργασίας. Οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε πολλά αγαθά, με το επιχείρημα ότι όλα τα παραπάνω συντελούν στην μείωση της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων, στην υποβάθμιση του εισοδήματος και στο περιορισμό της κατανάλωσης και της ενεργούς ζήτησης. Αυτό επιβεβαιώνει και τις απόψεις που αναφέρουν ότι οι πολιτικές λιτότητας θυσιάζουν την πραγματική οικονομία, την παραγωγική και την οικονομία της κατανάλωσης. Έτσι, όσο και αν οι πολιτικές λιτότητας προσπαθούν να διευρύνουν το πλαίσιο των αγορών, η εργασία είναι τόσο υποβαθμισμένη που δεν μπορεί να προκύψει η άνθηση των επιχειρήσεων.

Τέλος, όσον αφορά την άποψη της Brown (2015) περί υπονόμευσης της δημοκρατίας και της ισότητας, συμπεραίνουμε ότι επιβεβαιώνεται ως ένα βαθμό. Ειδικότερα, αυτό αποδεικνύεται από το ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι οι κύριοι οικονομικοί δρώντες για την ρύθμιση των οικονομικών υποθέσεων των χωρών της Νοτίου Ευρώπης, εκτός της Ιταλίας. Σε κανονική περίπτωση, οι εθνικές κυβερνήσεις θα έπρεπε να ρυθμίσουν τα εσωτερικά τους οικονομικά ζητήματα. Με αυτόν τον τρόπο, αφενός παρατηρείται η αδυναμία των κυβερνήσεων να ασκήσουν αυτόνομα την οικονομική τους πολιτική, ιδιαίτερα στο τομέα της κοινωνικής πολιτικής και στις πολιτικές αύξησης της απασχόλησης, και αφετέρου φανερώνεται ο νεοφιλελεύθερος χαρακτήρας της Ευρώπης, ο οποίος αντιμετωπίζει τους ανθρώπους και τα κράτη με οικονομικά κριτήρια. Έτσι, σημειώνεται ένα δημοκρατικό έλλειμμα, καθώς η λαϊκή κυριαρχία παραμερίζεται και η λειτουργία των αγορών μπαίνει στο προσκήνιο.

Παρόλα αυτά, όμως, υπάρχει και ένα θετικό σε όλη αυτή τη δυστυχία και οικονομική δυσπραγία: το επίτευγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και οι τέσσερες χώρες είναι κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ιδιαίτερα της Ευρωζώνης. Δεδομένου ότι αυτός ο Ευρωπαϊκός χώρος δημιουργήθηκε για τη διατήρηση της τάξης, της συμφιλίωσης των κρατών και της συνεργασίας τους, με αποτέλεσμα το ένα να βοηθά το άλλο, θα πρέπει όλα τα κράτη της Ευρωζώνης -αν όχι της Ευρωπαϊκής Ένωσης- να συνδράμουν, ώστε να αποφευχθεί αυτή η οικονομική κρίση όσο το δυνατόν γρηγορότερα και ασφαλέστερα. Επομένως, με αυτό τον τρόπο, τα τέσσερα κράτη που διατρέχουν αυτόν τον οικονομικό κίνδυνο, έχουν την πιθανότητα να ευημερήσουν με τη παροχή βοήθειας των υπόλοιπων κρατών-μελών.

Τέλος, μπορεί να αναφερθεί ότι ακόμη και αν δημιουργήθηκε αυτός ο ενιαίος χώρος δράσης -μέσα στο οποίο ισχύει και η Ευρωπαϊκή Ιθαγένεια και το Ευρωπαϊκό-Κοινοτικό Δίκαιο και γενικότερα μια σειρά από δικαιώματα και κανόνες που προσπαθούν να διασφαλίσουν την τάξη και την ισορροπία στο εσωτερικό του- παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της υποταγής και εξάρτησης των μικρότερων ή/και λιγότερο οικονομικά ισχυρών κρατών-μελών στα μεγαλύτερα και περισσότερο ισχυρά κράτη- μέλη, μέσα από τις πολιτικές λιτότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Γερμανία, η οποία αποτελεί την πιο ισχυρή οικονομικά χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει την θέση του «ηγεμόνα» λόγω της οικονομικής ισχύος της, δεδομένου ότι κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στην ρύθμιση των εσωτερικών των υπόλοιπων κρατών-μελών. Με αυτό τον τρόπο, προκύπτει η έντονη εξάρτηση ορισμένων κρατών από άλλα και, ενώ θεωρείται δεδομένη η παροχή βοήθειας προς τα κράτη – μέλη, προωθείται μια πολιτική εκμετάλλευσης των κρατών- μελών από τα ίδια κράτη – μέλη. Ως εκ τούτου, προκύπτουν δύο βασικά ερωτήματα: Μήπως το επίτευγμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έχει αποτύχει ή μήπως υπάρχει περιθώριο δημιουργίας ενός πιο ισχυρού ευρωπαϊκού χώρου; Το μόνο σίγουρο είναι ότι η υιοθέτηση μιας άλλης πολιτικής κατεύθυνσης από τα ίδια τα κράτη- μέλη καθίσταται επιτακτική στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα, ώστε να μην ελλοχεύει ο κίνδυνος ρήξης αυτού του Ευρωπαϊκού Χώρου δράσης και να μην απολεσθούν ουσιαστικά δικαιώματα, βοηθήματα και προνόμια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ(κατά αλφαβητική σειρά στα Αγγλικά):

Askenazy, Coutrot, Orlean και Sterdyniak , 2011 : «Μανιφέστο των ανησυχιών των οικονομολόγων. Κρίση και χρέη στην Ευρώπη: 10 μύθοι και 22 μέτρα που προτείνουμε για να βγούμε από το αδιέξοδο», Πόλις, 2011.

Arnold, 2007: «Εισαγωγή στην Οικονομική», έκδοση έβδομη, Θεσσαλονίκη, επίκεντρο, 2007.

Becker, Jager, 2011: “European Integration in Crisis: the Centre-Periphery Divide”, OeNB Jubiläumsfonds project No. 13621, Vienna, 2011.

Bowles, Edwards, 1994: «Κατανοώντας τον καπιταλισμό: ανταγωνισμός, εντολή και μεταβολή στην οικονομία των ΗΠΑ», Τόμος Α, Αθήνα, Gutenberg, 1994.

Brown, 2015: “Undoing the Demos: Neoliberalism’s Stealth Revolution”, Zone Books-Near Futures, 2015.

Cohn, 2009: Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Θεωρία και Πράξη, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2009.

Demopoulous, Yannacopoulos, 2015: “Conditions that may invalidate the prediction of the expansionary austerity policies”, Athens University of Economics and business, department of economics, working paper series, 2015.

Express, 2016: http://www.express.gr/news/politics/788488oz_20160523788488.php3

Farnsworth, Irving, 2015: “Social policy in times of austerity. Global economic crisis and new politics of welfare”, Policy Press, 2015.

Fitoussi, Saraceno, 2012: “European Economic Governance: the Berlin-Washington Consensus”, ofce, document de travail, 2012.

Fortune, 2013: <http://www.fortunegreece.com/article/se-epipeda-rekor-ftochia-stin-ispantia-2013/>

Glopolis, 2012: “ THE GREAT MULTIPLIER DEBATE: OPTIONS FOR FISCAL STIMULUS IN THE CZECH REPUBLIC”, Prague Global Policy Institute-Glopolis, 2012.

Heilbroner, 2000: «Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κύκλου, η ζωή και οι ιδέες τους», Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, Επιστημονική βιβλιοθήκη, 2000

IMF, 2010: “Greece: Request for Stand-By Arrangement”, IMF Country Report No. 10/111, May 2010

Jager 2011: “The state of EU crisis: possible scenarios”, OeNB, 2011.

Le Monde, 2015: <http://news247.gr/aidiseis/politiki/ekloges-gr/ekloges2015/le-monde-to-xroniko-ths-ellados-twn-mnhmoniwn-apo-ton-g-papandreoy-ston-a-tsipra.3629428.html>

Newsbomb, 2014: <http://www.newsbomb.gr/ellada/news/story/410923/stoys-12799-oi-ypalliloi-poy-tethikan-se-diathesimotita>

Newit,2015: <http://www.newsit.gr/kosmos/Italia-me-elliniko-xroma-1-4-kindyneyei-me-ftoxeia-kai-koinoniko-apokleismo/447536>

Onaran, 2010: «Fiscal Crisis in Europe or a Crisis of Distribution?», political economy research institute, university of Massachusetts Amherst, working paper series, Number 226, 2010.

Papadimitriou, 2012: “euroland’s original sin”, policy note 8, levyeconomics institute of bard college, 2012.

Schmieding, Pickering: <http://www.kathimerini.gr/855366/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/giati-h-kypros-vghke-apo-to-mnhmonio-kai-h-ellada-paramenei>

Voria,2015: <http://www.voria.gr/article/metarruthmiseis-stin-ygeia-peripou-1-dis-euro-to-2011>

The F-Times, 2016: <http://the-f-times.gr/?p=8976>

Thorton, 2015:<http://www.kathimerini.gr/803715/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/forodo3ies-gnwrizete-oti>

TVXS, 2015: <http://tvxs.gr/news/eyropi-eop/i-ftoxeia-plittei-25-ton-paidion-tis-portogalias>

TVSX, 2016: <http://tvxs.gr/news/ellada/se-ellada-kai-portogalia-oi-ligoter-es-genniseis-stin-ee>

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατά αλφαβητική σειρά στα ελληνικά):

Αργεΐτης, 2012a: « Περιορισμοί, Στόχοι, Βασικά χαρακτηριστικά μιας Εναλλακτικής Οικονομικής Πολιτικής», Παρατηρητήριο Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου εργασίας της ΓΣΕΕ,2012.

Αργεΐτης, 2012b: « Χρεοκοπία και οικονομική κρίση. Αποτυχία και κατάρρευση του ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού», Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2012.

Αντωνάκος, 2013:

http://www.ethnos.gr/oikonomia/arthro/o_neos_nomos_gia_to_ektakto_telos_akiniton-63818002/

Βαρουφάκης, Πατωκός, Τσερκέζης, Κουτσόπετρος,2011: «Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα και στην Ευρώπη το 2011.», Παρατηρητήριο Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου εργασίας της ΓΣΕΕ, 2011.

Βήμα,2012: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=478160>

Γκιόκας, 2016: http://www.huffingtonpost.gr/dimitrios-giokas/-_4646_b_9479348.html

Γκρουμούτης, 2013:<http://www.protothema.gr/economy/article/328866/ispania-kai-irlania-vgainoun-panigurika-apo-to-mnimonio-mia-deuteri-anagnosi-sto-success-story-tous/>

Εφημερίδα Real: <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=521397&catID=2>

Ελευθεροτυπία, 2013: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=388069>

- Ιγνατίου, 2015:
http://www.ethnos.gr/politiki/arthro/dnt_ksekathara_mi_biosimo_to_xreos_tis_elladas-64323513/
- Καραγρηγορίου, 2013: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/16567>
- Καθημερινή, 2015: <http://www.kathimerini.gr/807736/article/oikonomia/epixeirhseis/pse-oi-e3agwges-dieswsan-xiliades-8eseis-ergasias>
- Λαμπριανίδης, 2015: http://www.huffingtonpost.gr/lois-labrianidis/-_2408_b_8520596.html
- Λαμπριανίδης, 2015: <http://www.skai.gr/news/health/article/222761/nosokomeia-kai-perithalpsi-se-kairo-krisis-1/>
- Λικουρέζος, 2013: <http://www.skai.gr/news/health/article/222761/nosokomeia-kai-perithalpsi-se-kairo-krisis-1/>
- Μαυραγάνης, 2015: http://www.huffingtonpost.gr/2015/04/21/portugal-troika_n_7104244.html
- Μαυρουδέας, 2016:
<https://stavros mavroudeas.wordpress.com/2006/05/27/%C2%AB%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%81%CF%81%CF%8D%CE%B8%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%81%CF%81%CF%8D%CE%B8%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1/>
- Μανιφάβα, 2015: <http://www.kathimerini.gr/824685/article/oikonomia/epixeirhseis/se-mia-eptaetia-ekleisan-229000-mikres-kai-mesaies-epixeirhseis-sthn-ellada>
- Μαρούλη, 2015: <https://left.gr/news/ine-gsee-tesseract-stoys-deka-ellines-se-apolyti-ftoheia>
- Μούσης, 2010: «Εγχειρίδιο Ευρωπαϊκής Ένωσης», Αθήνα, Παπαζήση, 2010.
- Μιχαλοπούλου, 2012: «Αναπτυξιακές και κοινωνικές επιπτώσεις των πολιτικών σταθερότητας του ΔΝΤ», Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου εργασίας της ΓΣΕΕ, 2012.
- Μιχαλοπούλου, 2014: «Κρίση Χρέους, Δημοσιονομική λιτότητα, Οικονομική Κρίση στην Ευρωζώνη», Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου εργασίας της ΓΣΕΕ, 2014.
- Νίκας, 2015: <http://www.kathimerini.gr/822753/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-221-toy-plh8symoy-apeilyntan-apo-th-ftwxia-to-2013>
- Ντούνης,
 2012: <http://socialpolicy.gr/2012/11/%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%86%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82.html>

Ντούνης,

2014:<http://socialpolicy.gr/2014/01/%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82.html>

ΟΛΜΕ,2012: <http://olme-attik.att.sch.gr/new/wp-content/uploads/2012/06/etuce050612.pdf>

Παπαδημητρίου, 2016: <http://www.kathimerini.gr/861618/opinion/epikairothta/politikh/h-efarmogh-ths-litothtas-kai-h-anapty3h>

Παπαδόπουλος, 2016:<http://www.ert.gr/efsm-efsf-esm-pii-ine-ti-kanoun-i-evropaiki-michanismi-diasosis/>

Παπαθεοδώρου, Πετμεζίδου, 2004: «Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός», Αθήνα,εκδόσεις Εξάντας, 2004.

Παρατηρητής, 2015:

<http://www.paratiritis.gr/content/%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AC-%CF%87%CE%B1%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BD%> (πρόσβαση Ιούνιος 30, 2016).

Παραπολιτικά, 2015: <http://www.parapolitika.gr/article/310315/italia-meiosi-10-dis-eyro-stis-dapanes-gia-tin-dimosia-ygeia>

Πρώτο θέμα, 2014a: <http://www.protothema.gr/world/article/400244/redzi-i-italia-den-hreiazetai-tin-troika/>

Πρώτο θέμα, 2014b: <http://www.protothema.gr/world/article/394046/pareluse-gia-deuteri-imeri-i-ugeia-stin-portogalia/>

Πρώτο θέμα, 2015: <http://www.protothema.gr/greece/article/491537/elstat-23-ekat-ellines-zoun-kato-apo-to-orio-tis-ftoheias/>

Πρώτο θέμα, 2016: <http://www.protothema.gr/economy/article/570747/to-dd-zita-epipleon-metra-apo-ispantia-kai-portogalia/>

Σκλιάς, Ρουκανάς, Μαρής, 2012: «Η πολιτική των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σχέσεων.», εκδόσεις Παπαζήση, 2012.

Σιδέρη, 2015: <http://www.zougla.gr/omogenia/article/i-epiptosis-tis-ikonomiki-krisis-stin-eliniki-pedia>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ:

European Commision. *Economic and Financial Affairs*, 2016:

http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/ResultSerie.cfm

Eurostat, 2016a:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm1ctz&lang=en

Eurostat, 2016b: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li11&lang=en

Eurostat,

2016c: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_frate&lang=en

Eurostat, 2016d:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en

Eurostat, 2016e:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main&lang=en

Eurostat,

2016f: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main&lang=en

Eurostat, 2015a:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_sha_hf&lang=en

Eurostat, 2015b:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdde410&language=en>

Eurostat, 2015c:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>

Eurostat. 2014a:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc510>

Eurostat, 2014b: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Real_GDP_growth,_2003%E2%80%932013_%28%25_change_comp)

[explained/index.php/File:Real_GDP_growth,_2003%E2%80%932013_%28%25_change_comp](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Real_GDP_growth,_2003%E2%80%932013_%28%25_change_comp)
[ared_with_the_previous_year;_average_2003%E2%80%932013_YB14.png">ared_with_the_previous_year;_average_2003%E2%80%932013_YB14.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Real_GDP_growth,_2003%E2%80%932013_%28%25_change_comp)